

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 1 kr. 50 öre.



LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1901 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från samt *anmälningar* af nyare statsvetenskaplig litteratur. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL och fil. kand. S. WALLENGREN såsom redaktionssekreterare, af hvilka den förstnämnde handlägger alla löpande ärenden. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrådet d:r G. THULIN m. fl.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i December 1900.

P. Fahlbeck.

Om Förenta Staternas penningomsättning med Europa och inom landet själfvt, med särskild hänsyn till bankernas sedelutgifning.

Af

Professor N. C. Frederiksen.

I en af de få föreläsningar, som C. N. DAVID, hög ämbetsman och politiker, som han var, höll i min ungdom, framhöll han, att det vore ett stort misstag att säga, att kapitalet bildats genom sparsamhet. Största delen af kapitalet hade ej alstrats genom sparsamhet utan genom klokhet i affärer. — Onödigt att påpeka, att allt kapital så till vida förskrifver sig från sparsamhet, som det endast existerar, i det att ägaren icke använder det till ögonblickets njutning och sålunda öfvar återhållsamhet; men riktigt är, att endast en del af kapitalet kommer till stånd genom sparsamhet i smått, och att ofta det mesta kommer från driftighet i affärer. När amerikanarne få tillfälle att bilda stora kapital, så sker det ej genom den sparsamhet, som t. ex. är så allmän i Frankrike. Alla amerikaner förbruka i regel hvad de förtjäna genom vanlig verksamhet; de förakta emigranterna, när dessa icke tillåta sina familjer att förbruka det nödvändiga. Det är genom ovanlig verksamhet och lycka i affärer, som den stora massan af kapital bildas i Amerika.

I lång tid stod Amerika i betydande skuld till Europa; det har därför varit en ovanlig syn att sedan 1893 se amerikanska värdepapper i stora mängder vandra tillbaka öfver Atlanten och nu senast att se Amerika till och med uppträda såsom långifvare åt Europa. I början — 1893—96 — var orsaken till denna rörelse snarast den, att Europa icke längre önskade behålla de amerikanska papperen. Man mistrodde ställningen och framför allt penningeförhållandena i Amerika. Nu senare förskrifver sig detta ovanliga faktum från Amerikas stora förtjänst icke endast på åkerbruket och dess produkter utan numera också på industriella affärer och i synnerhet järnproduktionens enörma utveckling; samtidigt med att Europas kapitalister under den nya spekulationsperioden mera än förr befattat sig med nationella affärer.

Baringkrisen i slutet af år 1890 förorsakade, att England sökte sälja värdepapper, men det var dock först 1893, som krisen — i de flesta länder ett regelbundet fenomen omkring hvar tionde år — utbröt med full styrka i Förenta Staterna. Redan 1889 hade flera stora järnvägsbolag befunnit sig i sådan ställning, att allmänheten på goda grunder hade förlorat mycket af det förtroende, den dittills haft för detta slags företag, hvilka, som bekant, i Förenta Staterna representera den stora massan af värdepapper, som säljas på börsen. Ännu under åren omedelbart förut hade Amerika exporterat mera guld än det importerat, under det finansår, som slutade den 30 juni 1891, 68 mill. dollar, 1892 $\frac{1}{2}$ mill., 1893, då krisen ännu icke riktigt kommit till utbrott, 87 $\frac{1}{2}$ mill. Ännu under det år, som slutade den 30 juni 1893, var införseln af varor den högsta man någonsin sett, 866 mill. Året efter gick den ned med 211 mill. till 655. Äfven utförseln var under de nämnda åren betydande, 831 och 869 mill., däraf $\frac{2}{3}$ åkerbruksprodukter, oaktadt bomullsskörden 1893 var 2 mill. balar mindre än året förut och hveteskörden 1894 100 mill. bushels mindre. Efterfrågan från Europa var så stark, att skörden kunde säljas till fördelaktiga priser, hvilket uppväggde de mindre kvantiteterna. Redan då måste betydande belopp af värdepapper hafva öfverförts från Europa till Amerika.

Det saknar ej intresse att närmare betrakta förhållandet mellan utförseln och införseln, särskildt under de senaste 10 åren.

Under större delen af århundradet har regeln varit, att införselsvärdet öfverstigit utförseln. Först 1875 förändras detta förhållande. Från 1791 till 1875 hände endast 16 gånger, att exporten öfversteg importen. För hela perioden räknar man, att det infördes för 2,215 mill. mera än som utfördes, en beräkning som dock ganska säkert ej har stort värde. Under åren 1878—81 exporterades ej obetydligt mera än som importerades; 1878 t. ex. 258 mill., 1879 265, 1880 168, 1881 258. Å andra sidan infördes under de spekulativa åren 1888—89 mera än som utfördes. Sedan 1889 har utförseln ständigt, eller åtminstone med undantag af ett år, öfverstigit införseln, under de två första åren med mindre belopp, men redan under det finansår, som slutade den 30 juni 1892 med 203 mill.; utförseln hade då uppnått 1,030 mill. emot 827 mill. införsel. Det var ett år med utmärkt skörd, som försåldes till höga pris, 226 mill. b. hvete till öfver 1 dollar per bushel, för en summa af 237 mill. dollar. Under året 1893, då spekulationen hade varit liflig i Amerika — krisen, som följde på denna spekulation utbröt först i de sista månaderna af finansåret, maj och juni — utfördes endast 848 mill. mot 866 mill. införsel, 18 mill. mindre utförsel; men nästa år, som slutade den 30 juni 1894, hade man inskränkt sina köp från utlandet till 655 mill. mot en utförsel af 892 mill., 237 mill. mera. 1895 och 1896 var utförselns öfverskott 76 och 103 mill. Men under de nu följande åren uppnådde utförseln och dess öfverskott belopp, som man ej förut känt. Ännu på hösten 1896 före presidentvalet hade tillståndet på penningmarknaden varit dåligt. Den stora utförseln och dess öfverskott hafva flera orsaker; men den viktigaste är utan tvifvel den underbart hastiga utvecklingen i Förenta Staterna. 1897 utfördes 1,051 mill. mot 765 införsel, öfverskott 286; 1898 1,231 mot 616 införsel, öfverskott 625; 1899 1,227 mot 697, öfverskott 530; 1900 1,394 emot 850, öfverskott 545; och räknar man i stället för finansåret 1900, som slutade 30 juni, kalenderåret, får man till och med 1,453 emot 799, öfverskott 654. Amerikas utförsel är nu som summa större än Englands, som under samma kalenderår var 1,418 — om också mycket mindre per hufvud, då folket nu är nära dubbelt så stort — också mycket större än Tysklands, som var 1,051 millioner dollar. I tredje ledet kommer nu Canada, i

fjärde Nederländerna, i femte Frankrike, hvilket lands utrikeshandel har varit nästan stillastående efter införandet af de höga skyddstullarna. Amerikas utförsel är nu nästan dubbelt så stor som den var för tio år sedan, Danmarks är tre gånger så stor, Sveriges och Norges två gånger.

En kort tid efter de dåliga åren under förra delen af det sista decenniet såg det ut, som om Amerika igen skulle införa för högre belopp; men snart visade det sig att ställningen var mycket annorlunda än hvad den var under föregående spekulativa perioder. Man förstår det, då man ser, hvilka rikedomar de sista åren hafva inbragt de amerikanska producenterna. 1897 räknade man, att farmarna erhöilo för hvad de hade att sälja 1,000 millioner dollar mera än 1895. Året var lika bra som det goda året 1892 och bättre än något annat sedan 1875. Af skörden exporterades till goda priser ett totalbelopp, som man räknade vara lika högt som skörden 1893, 94 och 95. År 1898 utfördes säd af olika slag för 325 millioner, 127 mera än 1897, 2 gånger mera än 1896, därutaf hvete 250 mill. bushels till ett värde af 98 cent per bushel eller som totalsumma 213 millioner dollar. Det är ett resultat, som förskrifver sig icke endast från den goda jorden utan också från amerikanernas stora användning af maskiner. Man beräknar, att en man i det amerikanska åkerbrukets tjänst producerar 350 bushels mot 119 i Storbritannien, 98 i Frankrike, 75 i Tyskland, 64 i Österrike och 39 i Italien. Härtill kommer den vanliga utförseln af fläsk, kött och kreatur samt bomull, som också under sista tiden kunnat säljas till gynnsamma priser. Under de allra senaste åren har emellertid äfven industrien bidragit till det stigande värdet af denna höga utförsel. CARROLL D. WRIGHT beräknar, att industrien under året 1900 producerat värden för 12,500 mill. dollar. Det är onödigt att här påminna om den märkvärdiga utvecklingen af Amerikas produktion af järn och kol, som på en gång har gjort det till den största järnproducent i världen. I utförseln figurera nu äfven järn, stål och kol med ett betydande värde, men med ännu högre värde maskiner och till och med artiklar som papper.

Det stora utförselöfverskottet medförde icke motsvarande införsel af guld. Under de tio finansåren 1890—99, då det samlade ut-

förselsöfverskottet var 2,616 millioner, har likväl utförts 74 mill. mera guld än som införts. Under samma tid har öfverskjutande exporten af silfver utgjort 234 mill. Silfver bör nu rätteligen betraktas som en vara och värdet af dess utförsel i hvarje fall adderas till värdet af andra varor. Tillägger man värdet af utfördt silfver och guld, får man en totalsumma af 2,923 mill., alltså nära 3 milliarder exportöfverskott under detta årtionde. Under åren 1891—93 går guld ut från landet. Under krisen 1893 importerades däremot. 1894—95 går det åter ut. Under senare hälften af 1896, då återigen en kritisk ställning rådde på penningmarknaden, infördes från Augusti till December 74 millioner, däraf 40 millioner från England, som då hade guld att afstå, medan det efter Baringkrisen 1890 hade införselbehof. Under intet af finansåren 1888 till 1896 infördes mera guld än som utfördes. Först 1896—97 öfversteg införseln utförseln med 45 millioner. Året 1897—98 räknar man 105 millioner guld mera infördt, och tager man kalenderåret 1898, 142 millioner; 1899 åter blott 6, och 1900 blott 3 $\frac{1}{2}$. Det är således utomordentligt litet eller nästan intet af handelsbalansen, som kan förklaras genom öfverförseln af guld. På samma sätt medförde den stora utförseln 1878—79 ingalunda införsel af guld, medan det däremot 1879—81 infördes 77 och 97 millioner dollar. Onekligt har cirkulationen i landet förökats af guld liksom af andra cirkulationsmedel. Under sista året beräknades, att omsättningsmedlen i aktiv cirkulation, utom behållningen i *Treasury*, hunnit upp till öfver 2,000 millioner, 27 dollar per hufvud, emot endast 816 millioner i Januari 1879, det vill säga nu 2 $\frac{1}{2}$ gång mera. Af guld var redan i början af 1899 627 millioner i cirkulation och 249 i Unionens skattkammare, — en beräknad totalsumma af 876 millioner eller 6 gånger guldförrådet vid den tid, då man gjorde sedlarne inlösliga, slutet af 1878. Guldets i landet beräknades 1881 utgöra en summa af 500 mill. dollar, 1888 700, 1898 eller i hvarje fall 1899 900 mill. och i slutet af 1900 öfver 1,000 mill., däraf den betydliga summan af 456 mill. i skattkammaren, i omlopp 450 mill. och hos de förenade bankerna i New York City 158 mill. Det mesta af det man nu har mera i omlopp än under förra delen af decenniet har kommit från medel, som göm-

des undan före krisens slut på hösten 1896; de kommo fram, då man icke mera fruktade en revolution i landets myntväsende genom införande af silfver som myntfot i stället för guld. På detta sätt antager man, att det mesta framkommit af de 239 millioner hvarmed cirkulationen den 1 januari 1899 öfversteg cirkulationen den 1 januari 1896. Hela förlusten från 1891 till 1895 var, när man inräknar förbrukningen i den inhemska industrien, högst 142 mill., ungefär lika mycket, som England förlorade på samma tid.

Härvid kan dock anmärkas, att den officiella beräkningen af guldmängden, som vi här ha anfört, och som offentliggöres hvarje månad, säkert icke är alldeles riktig. Den kunnigaste auktoriteten i Förenta Staterna, den nuvarande styresmannen för *the Sub-Treasury* i New-York City, dr. MUHLEMAN, antager, att det är ett fel af 114—116 millioner dollar, som räknats för mycket på den summa, hvilken antages vara i publikens händer. Detta har dock intet inflytande på det här omnämnda förhållandet, den märkligt stora förökningen af guld utan större införsel under de sista åren.

Bättre förklaring på utförselöfverskottets täckande har man i det ändrade förhållandet beträffande amerikanska värdepapper i Europa. Efter Baring-krisen och till en mindre del redan förut vandrade amerikanska värdepapper från Europa till Amerika, särskildt emedan man i Europa önskade sälja redan omedelbart före nämnda kris, då flera stora jernvägssällskap i Staterna kommit på obestånd; vidare under och efter krisen, då stort penningbehof rådde i London, och man fortfarande saknade tillit till Amerikas penningväsende. Senare, då man hade blifvit rik i Staterna, gaf man ofta Europa kredit på kortare tid. I stället för att genast skicka växlarna på Europa till London, som annars varit vanligt, behöll man dem i New York för att draga nytta af intresset, som var högre i Europa än i Amerika, och stora belopp, som amerikanerne hade tillgodo i London, blefvo använda, i synnerhet på europeiska Kontinenten och framför allt i Berlin, då den stora industriella utvecklingen och den högre räntefoten i Tyskland gjorde detta fördelaktigt. Snart vandrade nu också stora belopp af värdepapper öfver till New York, då spekulationen där dref priset upp. På sommaren 1899 beräknade man, för att nämna

ett exempel, att under de sista 18 månaderna icke mindre än 375 millioner dollar värdepapper på detta sätt hade kommit öfver. Detta är ett af de märkligaste exemplen på, hvilken betydande roll värdepapperen spela för den internationella omsättningen i våra dagar. Beloppen äro så utomordentligt stora nu, då en så enorm del af världens rikedom tagit denna form. Endast på börsen i Paris äro nu noterade ungefär 125 milliarder af aktier och obligationer från olika länder. Den minsta ändring i värdet kan göra det fördelaktigt att nyttja dem, det vill säga, de bland dem som äro kända i de olika länderna, till att utjämna skulderna länderna emellan.

För ögonblicket (år 1900) täckes utförselöfverskottet enligt AUSTIN, chefen för *Treasury*-departementets statistiska byrå, på följande sätt. Frakt, som betalas åt främmande skepp för införsel, omkring 50 millioner dollar; ränta och dividend af främmande kapital, anbragt i Amerika, emellan 75 och 100 millioner; amerikanarnes placeringar utrikes 100 millioner samt provisoriskt tillgodohafvande i andra länder 75 å 100 millioner. Slutligen utgåfvo amerikanare, som vistades i utlandet, omkring 75 millioner under detta uppehåll. Härigenom täckes i allt bortåt 400 millioner. Resten, 2—300 millioner, skulle då förklaras genom återköp af amerikanska värdepapper, såväl som afbetalning af annan skuld i utlandet. Härtill hafva bidragit i första hand farmarne i Västern, som kunde nyttja sina stora inkomster för försäljning af säd, fläsk och kött till att afbetala sin egen skuld för inteckningar till Östern och till andra platser, där dessa inteckningar ägdes. Redan 1892 betaltes på detta sätt stora summor, och 1897—98 beräknades farmarne igen hafva afbetalt öfver 100 mill. dollar. Men däreft är det den stora profiten i de amerikanska jätteföretagen, som gifvit medel härtill. Amerika har ännu skulder af olika slag att betala i Europa, såsom räntor, frakt, handelskostnader, också summor använda på kreditiv medförda af resande. Men de hindra ej, att amerikanska värdepapper köpas tillbaka; och Amerika har därtill börjat gifva lån under diverse former till europeiska stater, Ryssland, Sverige, själfva England, Tyskland, också till städer, som kunna låna så lätt i Europa, som t. ex. staden Frankfurt. Detta varslar om framtiden. Ännu är New York icke världens största penninge-

marknad, men det kommer säkert snart att intaga en af de första platserna.

När fråga är om Amerikas framtida betalningsbalans i förhållande till Europa, är det ej utan intresse att betrakta äfven en längesedan förgången förtid. I midten af 19:de århundradet var det i synnerhet fråga om användning af europeiska kapital i Amerika, då utvecklingen här försiggick med så rifvande snabbhet och gjorde all kapitalanvändning fördelaktig. Vid slutet af det 18:de och i början af det 19:de århundradet var ställningen i flera afseenden olika. Då hade t. ex. Amerika i motsats till, hvad förhållandet har varit i våra dagar, en mycket fördelaktig fraktfart. Under tiden från 1789 till 1820 räknade man t. ex., att denna bidrog med icke mindre än 800 mill. dollar till den internationella balansen. Till och med skeppsbyggeriet var då fördelaktigare i Amerika än i England; också utfördes fartyg. Under en lång period bidrog Amerikas neutrala ställning under de Napoleonska krigen till att göra handeln fördelaktig på samma sätt som här i Norden. Flera slag af produkter voro också mycket efterfrågade, så redan då amerikanskt hvete. Främmande funno det fördelaktigt att placera penningar i amerikansk jord; man antog, att de köpte icke mindre än 6 $\frac{1}{2}$ mill. acres. Också i amerikanska banker placerades penningar. Åren 1815—19 spekulerade amerikanarne själfva mycket, icke minst i land. Ännu under de följande åren infördes mycket europeiska varor; då de goda tiderna voro förbi, till och med på kredit, men då med det resultat, att man under krisen på 20-talet räknade en förlust för de utländska importörerna på ej mindre än 100 mill. dollar. Under den nu följande tiden hade Amerika icke mycket att sälja. Plantageägarne i de södra staterna försålde sin bomull och sina andra produkter och köpte igen europeiska varor, för hvilka transporten var lättare än för råvarorna från de norra staterna. Till och med byggnadstimmer hade man kunnat med fördel föra till det skogrika Amerika. 1820 bodde redan en fjärdedel af de 10 millionerna invånare på andra sidan Alleghanybergen, likasom en annan fjärdedel bodde i de södra staterna; men ännu var transport knappast möjlig till det inre af Pennsylvania och ännu mindre till Ohio, där kolonister också hade börjat bosätta sig. Det var af brist på

transportmedel, som t. ex. i Ohio 20 bushels hvete icke gällde mera än ett par stöflar. Det var till en del emedan handeln var så litet utvecklad, som vid olika tidpunkter redan nu protektionistiska tullagar antogos. Nationell jalusi var visserligen utvecklad på den tid, då man krigade med England 1812; men det var dock snarare af missnöje med dålig afsättning, som Nya England 1824 uppgaf de frihandelsgrundsatser, som ännu ett par år förut hade varit härskande där. Hela den utländska omsättningen gick 1820 ned till ca. 20 mill. dollar. Ännu 1830 var den mindre än år 1800.

Jag har nämnt dessa gamla förhållanden, emedan de äro exempel på, huru internationell efterfrågan kan ändras. Nu är den tid slut, då de enorma amerikanska prärierna hade behof af järnvägsanläggningar. Det finnes nu knappast någon plats, som har mer än 12 engelska mil till järnväg. Det är icke utan orsak som amerikanarne, med sin skicklighet och produktionsförmåga, nu fråga sig, hur de kunna använda kapital i andra länder. Jag anser det icke för troligt, att de i större omfång skulle vilja köpa värdepapper af första klass, sådana som t. ex. äro så omtyckta af den franska allmänheten, men däremot komma de troligtvis att utsträcka sin stora företagsamhet öfver nya områden, och det är till en del af hänsyn till denna möjlighet, som flertalet af amerikanarne hafva varit så benägna att förvärfva de nya besittningarna Porto Rico och Filippinerna och likaså Cuba. De önska att fortsätta med det, de förut gjort, då de utvidgade odlingsterritoriet i själfva Förenta Staterna. Det är af samma orsak, som de nu så mycket intressera sig för Kina, Japan, Sibirien och andra länder, där det finns plats för företagsamhet i stort. För tillfället är nästan allt land, som lätt kan odlas, om icke redan användt till åkerbruk — det mesta land i Västern är ännu ouppodladt till och med på de fruktbara prärierna — så dock upptaget som egendom af kolonister; det är först, när man kommer till den torra zonen, där åkerbruket icke är möjligt, eller också på mindre fördelaktig skogsgrund, som man ännu finner fri jord. Snarare än i Förenta Staterna är det i Vestra Canada ännu möjligt för kolonisten att erhålla jord användbar till vanligt åkerbruk för intet eller för en ringa summa. Emellertid finnes ännu i själfva Förenta Staterna rum för många nya företag, som kunna visa sig

ovanligt fördelaktiga; hvad angår åkerbruket skola vi endast nämna möjligheten af irrigation i det fjärran Västern i det härligaste klimat, där endast brist på vatten hindrar en mycket fördelaktig odling men där man har beräknat, att åtminstone 5 % af den stora arealen kan nyttjas, när vattnet stämmes upp i floderna, som komma ned från Rocky Mountains. Ännu har man knappast rätt studerat dessa möjligheter, än mindre sökt bringa dem till utförande. Det är åtminstone icke omöjligt, att Staterna själfva å nyo kunna erbjuda sådan användning för kapitalet, att detta som förr snarare skall komma att gå från Europa till Amerika än, som under de sista par åren, från Amerika till Europa.

Är det än osäkert, huruvida Amerika skall komma att sända stora kapitaler till Europa, så är det dock säkert, att den amerikanska penningemarknaden, i synnerhet den i New York, för framtiden kommer att spela en roll bland världens största marknader. Det säges vara en ny orsak till osäkerhet och risk, att rörelsen på börsen i New York genast inverkar på penningemarknaden i Europa, men detta är ett misstag; i verkligheten är det en fördel, medför mindre risk och bidrager till utjämning, att de kanaler, hvari världens kapital eller penningemassa flyter, hafva blifvit utvidgade. De sista åren hafva gifvit flera exempel på började kriser, där hjälpen kommit från New York till London och Berlin såväl som från London till New York.

* * *

Det är icke minst på grund af denna nyutvecklade förbindelse mellan New York och Europa, som Amerikas inre omsättning nu blifvit af så stort intresse för oss alla. Hufvudcentrum i den amerikanska penningevärlden är *United States Treasury* i Washington. Den har blifvit det, emedan det är Unionen, som emitterat massan af penningtecken, och som i sammanhang därmed håller landets största guldreserv. Detta förhållande infördes under det stora kriget mellan Nord- och Sydstaterna i sammanhang med ordnandet af de enskilda sedemitterande bankerna, som nu sedan kriget skola deponera Unionens statsobligationer som säkerhet för sin sedelutgifning, ett system, som man redan

sedan 1829 hade begagnat i staten New York. Hela den ordning, man då vidtog, var ett misstag och först och främst det, att man gjorde sedlarna oinlösliga. Som alltid var denna olyckliga åtgärd icke nödvändig; det var snarare af svaghét, som SALMON T. CHASE, Unionens finansminister, handlade på detta sätt. Det var, om än mindre skadligt, heller icke rätt väl motiveradt, att de enskilda bankerna nödgades köpa Unionens obligationer som basis för sin sedelcirkulation. Men när man en gång har träffat en dylik anordning, så är det här som vid de stora nationella bankerna i Europa, knappast mera en fråga om, hvad som skulle vara mest ändamålsenligt; en hvar förändring är så svår, att det endast af denna orsak kan vara fördelaktigast att behålla åtminstone det mesta af den nuvarande ordningen; är den i och för sig ingalunda den bästa, så är den efter omständigheterna den bästa, emedan den nu en gång består. — När vi följa rörelserna i United States Treasury under det sista årtiondet, liksom också redan förut, visar det sig emellertid, i hvilket omfång dessa bero af lagstiftningen om penningväsendet, i synnerhet de två bekanta lagarna om uppköp af silfver och om utgifning af olika slag af penningerepresentativer på basis af det uppköpta silfret i förening med andra moment, som äga inflytande på den allmänna tilliten, liksom också statskassans allmänna behof och styrka. Vi kunna ej här i detalj följa dessa lagar eller statskassans historia öfverhufvud. Egenomligt är, att före den olyckliga lagen af den 14 juli 1890 begärdes under elfva år nästan intet guld från Treasury till utförsel, under hela denna period endast ett belopp af 28 mill. Men redan vid slutet af finansåret 1892, den 30 juni 1893, var där i Treasury 100 millioner dollar guld mindre än tre år förut, medan som följd af den nya lagen af 1890 156 millioner af de så kallade *Treasury Notes* hade blifvit utställda för att köpa silfver kommande tillbaka för att ersätta guld. Dock ännu till 30 juni 1893 begärdes för Treasury's räkning i New Yorks Clearinghouse, utaf 224 mill. endast 10 procent klarerade i guld. Men från detta ögonblick, då krisen härjade Amerika, gick guldutgåendet ut med största hastighet; under följande 5 1/2 år intill 1 januari 1898 begärdes att få utbetalt 325 millioner dollar. Redan 1 juli 1895 hade Treasury endast 68 mill. guld kvar, medan de förenade bankerna

i New York hade ungefär 200 mill. guld i kassan, och medan det antogs vara i omlopp så väl som i händerna på andra banker åtminstone 363 mill. Det är under denna period, som finansförvaltningen för att hålla guld till utväxling och för att icke revolutionera landets penningväsende och samtliga värdeförhållanden, därigenom att silfver skulle blifva den enda måttstocken för penningar och värden, måste icke mindre än 4 gånger upptaga stora lån. Svårigheten ökades och till en del skapades därigenom, att Cleveland's administration, till en del på grund af de dåliga tiderna, icke hade samma inkomster som den föregående republikanska administrationen. Under denna period betaltes heller icke guld in i tullen; först 1898 började sådana inbetalningar, och från 1899 ske de i större utsträckning. Under de tre åren 1897, 1898 och 1899 inbetaltes på det hela taget för regeringen 185, 208 och 900 millioner i guld. Nu är Treasury mycket rik, och det har varit en af de egendomliga, om än naturliga, rörelserna i världens behållning af guld, att under de senare åren den ryska riksbanken och den ryska staten förlorat vissa belopp, och att ungefär samma summor hafva ökat behållningen i Washington, med det resultat, att det nu är Förenta Staterna, som besitter den största behållningen af guld, ofta till och med mera än själfva den Franska Banken — 1 Nov. 1900 t. ex. 455 $\frac{1}{2}$ millioner dollar mot 450 i Frankrikes Bank, under det New Yorks förenade banker samtidigt hade 158 millioner guld.

Treasury är den stora guldreserven. Men det är onödigt att säga, att *bankerna* det oaktadt äro de, som ombesörja omsättningen. Det finnes mer än 8,000 banker med öfver 600 mill. dollar kapital, ringa nog för ett så stort antal. 1860 fanns det endast 1,400 banker med 254 mill. dollar deposita och med 5 clearinghouses. Redan vid den förra census 1890 räknades öfver 8,000 banker, 57 clearinghouses med samma antal milliarder omsättning i dessa clearinghouses; bankerna hade öfver 2,500 mill. dollar samlade deposita. Under de sista åren har utvecklingen varit ännu större, om än bankernas antal knappast är mycket ökad. Clearings utgjorde 1899 öfver 93 milliarder. Och det må väsentligen tillskrifvas bankerna, att 90 % af landets samlade omsättning sker genom kredit, i synnerhet genom checker och afräkning af dessa

i clearinghouses. I England är det 97 % af afräkningarne i clearinghouses, som ske utan utbetalning; i Amerika 93 %; i alla andra länder mycket mindre. Af de 10 % af omsättningen, som ske genom pengar, är det icke 1 % som fordrar guld, icke 2 % som göres med guld och silfver tillsammans. Själfva detaljhandeln begagnar anvisningar af olika sorter för öfver halfva omsättningen, grosshandeln för 95 %.

Hur utvecklade de amerikanska bankerna än äro i vissa afseenden, så måste dock medgifvas, att de hafva stora fel. Det största är, att de äro mycket små, och orsaken till detta är i synnerhet, att de sedelutgifvande bankerna icke få hafva filialer, och att i det hela många af staternas charter för banker endast gälla i själfva staten. Detta är en hufvudorsak till deras svaghet. Det är i synnerhet de små bankerna, som lätt komma i svårigheter; deras styrelse är mindre duglig; deras risk är större, emedan deras verksamhet är begränsad till särskilda platser; det är också i synnerhet de små bankerna och bankerna på landet, som faktiskt hafva kommit på obestånd under svåra förhållanden. Det är naturligtvis i synnerhet i de nya staterna i Västern, som många banker hafva endast mycket litet kapital. Sålunda fanns för några år sedan i de två Dakotorna, Nebraska, Kansas och Missouri 1,247 s. k. statsbanker och privatbanker, d. v. s. banker utan sedelutgifningsrätt, och af dessa $\frac{2}{3}$ med endast 25,000 dollar eller mindre kapital och $\frac{1}{3}$ med endast 10,000 eller därunder.

Det andra stora felet är den brist på elasticitet i sedelutgifningen, som följer af, att denna är bunden till deponerande hos regeringen af Unionens obligationer. Dels är den fördel, bankerna kunna hafva af att deponera dessa 2 % obligationer och utgifva sedlar i stället, mycket liten; man räknar endast $\frac{1}{2}$ %; dels kan sedelutgifningen icke, som den borde, ökas, när mera omsättningsmedel äro behöfliga. I Förenta Staterna inträder regelbundet vid vissa tider på året behof af ökade omsättningsmedel. Under våren intill mars skickas pengar från New York till det inre af landet; därefter och i synnerhet från maj till augusti vandra de tillbaka; men på hösten inträder igen starkt penningbehof, «to move the crops», som det heter, när skörden skall bringas till marknaden, de gå då ut i landet från augusti till december för att

igen under januari och februari vända tillbaka till New York. Under åtta månader finnes på det hela taget öfverflöd af pengar. Särskildt behof inträder naturligtvis vid kriser. Under paniken 1893 utställdes för 20 mill. flera sedlar; 40 mill. guld infördes under loppet af ett par veckor; de förenade bankerna i de största städerna utställde mot gemensam garanti 63 mill. s. k. *Clearing-house certificates*, och andra institutioner följde exemplet. I september hade man redan igen öfverflöd på pengar, och bankernas öfverskott steg under de få månaderna till februari från 17 till 111 mill. Det borde just vara en af egenskaperna vid sedelutgifning, att den kundé inrätta sig efter de växlande behofven, åtminstone innanför vissa gränser och mot en nödvändig förhöjning i diskontot, i hvilket afseende de amerikanska bankerna nu äro till en viss grad hindrade genom lagstiftningen mot ocker.

De amerikanska sedelutgifvande bankernas fel framträda i synnerhet, när man jämför dem med bankerna i Canada. Här har man det utmärkta gamla skotska banksystemet, som hittills också till en del varit basis för sedelutgifningen i Sverige. Då bankerna i Canada kunna bilda filialer, finns det här ett mindre antal af större banker, i allt 36, med ett kapital från 1 till 12 mill. dollar och med från 12 till 50 filialer; i allt nära 600. Som en följd af denna ordning äro kapitalen mycket bättre fördelade än i Förenta Staterna. Det är icke som där stor skillnad mellan intresse och diskonto i de olika delarna af landet. Bankernas styrelse är också bättre; i de mindre filialerna blifva affärerna öfvervakade och kontrollerade af den duktiga styrelsen vid bankens centrum. Den nödvändiga säkerheten vinnes genom en gemensam säkerhetsfond uppgående till 5 % af sedlarnas massa, hvilket är mera än tillräckligt. År 1900 beräknade man, att de samlade förlusterna högst borde blifva 1 % om året. Bankerna kunna utställa sedlar för hela beloppet af deras kapital. Aktionärerna äro ansvariga med det dubbla beloppet af aktierna. I flera afseenden kontrolleras bankerna af de canadiska bankernas förening, som nu är konstituerad som ett lagligt sällskap. Den kontrollerar clearinghouses, sedelutgifningen och bankernas administration, om något skulle inträffa. De canadiska bankerna hafva icke blott på det hela taget visat sig mycket säkra, de hafva också

genom de stora bankernas filialer tjänat de nya trakterna i Västern mycket bättre än de oafhångiga små amerikanska bankerna hafva kunnat göra det; de hafva ställt mycket större kapital till disposition till mycket lägre intresse.

En särskild punkt som ytterligare bör omtalas vid inrättningen af de sedelutgifvande amerikanska bankerna är deras lagbestämda reserv. Enligt lagen äro de förpliktade att hålla en sådan, i de större städerna till 25 %, i de mindre städerna 15 %. New York, Chicago och St. Louis äro s. k. centralreservplatser; där denna reserv skall hållas uteslutande i s. k. *legal tenders*, pengar eller Förenta Staternas sedlar. I de andra större städerna, där bankerna också äro förpliktade att hålla 25 % som reserv, också benämnda «reservplatser», och där bankerna äfven betecknas såsom «reservagenter», kunna de dock hafva hälften af denna reserv stående i de nämnda tre städernas banker. I andra städer, där det endast behöfves hålla 15 % som reserv, kunna bankerna af denna reserv hålla ända till tre fjärdedelar inestående i banker i de tre storstäderna. Denna bestämmelse om reserverna hålles dock endast på det sättet, att det icke är bankerna tillåtet att bevilja nya lån, när reserven sjunker under nämnda summor, de kunna endast å nyo omsätta de gamla lånen. Redan detta iakttages dock icke noga, och på det hela taget bestå krafven på reserv af dessa belopp väsentligen endast däri, att Unionens kontrollör kan begära att få banken stängd, om reserven, när den har gått ner under dessa punkter, icke igen utfylles under loppet af 30 dagar, efter det notis har blifvit gifven. Sakens natur har fört till, att bestämmelserna endast iakttagas på detta sätt; något annat hade varit allt för litet ändamålsenligt. Ytterligare bör omnämnas, att tillåtelsen till att insätta en del af reserven i de större städernas banker förer till, att dessa banker under den tid på året, då det regelbundet är öfverflöd på pengar, under 8 månader ungefär, hafva rikligt med fonder, som de då utlåna, i synnerhet till börsspekulanter. Denna bestämmelse bidrager således snarast till att öka spekulationen under goda tider.

Ytterligare kunde omnämnas en diskussion, som nyligen har väckt någon uppsikt, i det själfva Unionens kontrollör kländrat den allt för vidsträckta kredit bankerna alltför ofta gifvit sina egna

direktörer och ledamöter af bankrådet. Dessa sista kunna omöjligt uteslutas från kredit; men i hvarje fall borde bankens utöfvande ämbetsmän icke kunna bevilja sig själfva kredit.

På annat ställe än här i tidskriften har jag omnämnt det intressanta medel, som regelbundet begagnas i Förenta Staterna under alla kriser sedan det stora kriget, emissionen af extraordinära kreditmedel. Sådana äro dels s. k. *Clearinghouse certificates*, utställda af bankernas clearinghouse-associationer i de större städerna, dels också andra kreditpapper, ibland speciellt inrättade på allmän cirkulation, ibland också utställda endast af stora firmor som anvisningar på husen själfva eller på varor att leverera från butiker o. s. v. — intressanta exempel på, hur ett ekonomiskt utveckladt samhälle kunnat hjälpa sig själf, när ett elastiskt omloppsmedel behöfdes, och när lagen icke hade dragit omsorg därför. Men dessa hjälpmedel i nödens stund hafva å andra sidan varit ett nytt bevis för, hur mycket som talar för att göra de vanliga omloppsmedlen mera elastiska.

I synnerhet är det erfarenheterna under kriserna 1893 och de följande åren intill hösten 1896, som bragte insiktsfulla män och nästan hela affärssamhället till att fordra en reform af Unionens penningväsen. Den första fordran måste vara, att guldfoten ställdes fullkomligt fast. Det är omöjligt att här i korthet framställa de särskilda orsaker, som skapat de oklara åsikterna hos det amerikanska folket om penningarnes natur, och som hafva varit grunden till all den osäkerhet, som funnits, och som i synnerhet skrämt Europas kapitalister, men som också verkligen flera gånger utsatt hela landets penningväsen för fara. Det är den äldre penningehistorien, som låtit folket tro, att pengar, förtjänst och rikedom kunna skapas endast genom att föröka mängden af penningtecken, äfven om dessa blifva värda mindre. Under vissa äldre perioder har det stora antalet af sedelutgifvande banker också varit till stor nytta för folket, äfven om deras sedlar under andra tider förlorade i värde. Särskildt hade man emellertid erfarenheten från det stora kriget, då det öfverdrifna utsläppandet af oinlösliga regeringssedlar, *greenbacks*, hade varit till fördel åtminstone för många enskilda personer, äfven om den hade varit till ännu större förlust för andra. Alla som voro debitorer liksom också alla, som hade

fördel af att köpa varor eller arbete, hvars pris ännu icke hade följt ändringen i sedlarnes värde, hade i många fall haft en utomordentligt stor vinst af denna situation. I juli 1864 hade värdet af en dollar i greenbacks varit så lågt som 38 cents i guld. Å andra sidan hade stegringen i penningarnas värde, till dess man 1878 åter gjorde sedlarne inlösliga, varit till mycket besvär, tungt och orättvist mot dem, som voro skyldiga pengar, och ett stort hinder i många affärer, hvilkas omkostnader stegrats, utan att inkomsterna följde med. Ändringar i det ekonomiska lifvet, som af andra orsaker följde med öfvergången från krig till fred, gjorde, att inverkan af revolutionen i penningvärdet tycktes ännu större, än hvad som i verkligheten var fallet. Härtill kommer den egenomligheten hos en stor del af det amerikanska folket, att det med dess allmänna, men endast halfva bildning är mycket benäget att lyssna till dåliga råd, samma egenhet som bringar det till att höra på kvacksalvare och begagna patentmedicin. Afgöranden af folkets stora massa hafva sina fördelar, men också sina brister. Just samma idéer som bragte folket att antaga, att de oinlösliga sedlarne, greenbacks, skapade rikedom för landet, förde också senare till, att det önskade det billiga silfret som pengar och måttstock för pengar i stället för guld.

Snart insågo emellertid alla klarseende män och i synnerhet alla, som hade ekonomiska insikter, att en reform var behöflig. Olika förslag framställdes så väl af enskilda män som af större församlingar. Sådana framställdes af den duktige kongressmannen från Ohio HARTER, som allt för tidigt ändade sina dagar genom själfmord, och äfven af en annan framstående politiker Cox, en man af en ursprungligen svensk släkt med namnet Koch från kolonien i Delaware, besläktad med den svenska familjen von Koch, vidare af WALKER, presidenten för Unionens komité för bankväsende, senare också af CARSISLE, Clevelands duglige finansminister m. fl. En mycket bekant plan var det så kallade Baltimore projectet, som 1894 framställdes af de förenade bankerna i Baltimore och adopterades af de amerikanska bankirernas allmänna församling. Det gick ut på att gifva sedlarne nödvändig elasticitet genom att i stället för fordran på deponering af Unionens obligationer åstadkomma säkerheten genom en «säkerhetsfond», uppgående till

5 % af sedlarnes massa, bildad genom bidrag af 2 % af denna massa från bankerna genast och $\frac{1}{2}$ % årligen tills den stigit till 5 %, samt en annan «ersättningsfond», bildad genom särskilda bidrag af ytterligare $\frac{1}{2}$ %, när bankerna hade behof af att utgifva sedlar för mera än hälften af deras eget aktiekapital. På dessa villkor skulle de kunna utgifva 25 % mera, en s. k. *emergency-sedelutgifning*. Ännu mera betydande var emellertid det förslag som uppgjordes af en allmän konvention hållen af Unionens mest betydande affärsmän och nationalekonomer i Indianapolis 1897. Besluten vid själfva konventionen blefvo grunden för mera detaljerade förslag utarbetade af den s. k. *Monetary Commission*, som valdes på konventionen, och som afgaf sina väl motiverade förslag följande år, 1898. Det första var att fastställa guldmyntfoten, helst genom indragande af Unionens sedlar, greenbacks. Redan detta skulle bidraga till, att sedelemissionen kunde ske mera efter affärernas behof, då den nämligen komme att ske genom bankerna. Men också på annat sätt ville man gifva dessas emission större elasticitet, i synnerhet genom förslag af samma karaktär som Baltimore planens. Med fullkomlig säkerhet kunde man beräkna storleken af en gemensam fond, som utan att vara en för stor börda för bankerna skulle vara en fullkomlig garanti för sedlarne, och som också skulle göra det möjligt för bankerna att utan risk kunna emottaga andra bankers sedlar, så att där skulle skapas såväl enhet som säkerhet.

Den lag, som till slut blef genomförd af GAGE, förre presidenten för First National Bank i Chicago, som hade inträdt som finansminister i Mac Kinleys kabinett, lagen af den 14 mars 1900, var emellertid långt ifrån hvad som var önskad; den införde i synnerhet ingalunda hela den önskade elasticiteten. Den var en kompromiss, som tog hänsyn till fördomarne hos folket, hvilka kongressen icke vågade stöta, äfven om dess majoritet icke personligen delade dessa åsikter. Man förklarade icke guld och hvad som var baserad på guld för att vara det enda lagliga betalningsmedlet, men man uppnådde dock ungefär samma resultat, och man införde också en nyttig utvidgning, af bankernas rätt till sedelutgifning.

I stället för att afskaffa silfret som lagligt betalningsmedel gjorde man det genom den nya lagen af mars 1900 oskadligt. Man fastställde, hvad som var nödigt för att hålla dollarn af silfver — som på samma sätt som de flesta andra länders silfvermynt cirkulerar långt öfver sitt verkliga värde, hvilket är i Förenta Staterna endast 47 % af det nominella värdet — lika med det värde i guld den skall representera. Detta uppnåddes genom att bestämma, att en tillräcklig reserv alltid skall finnas i statskassan; förr var detta osäkert och berodde, som man såg under Cleveland, af kongressens osäkra lynné. Numera skall i skattkammaren alltid finnas en reserv, som har den särskilda uppgiften att inlösa Unionens sedlar, greenbacks. Denna reserv kan stiga till 150 mill. dollar, och kommer den under 100 mill. i guld, skall den ökas genom en emission af 50 mill. på kort tid löpande 3 % obligationer. Detta medel till reservens stärkande liknar något det som Englands Bank begagnar sig af, då den belånar consols i marknaden för att minska den alltför rikliga tillgången på kapital och därigenom hämmar spekulatjonen och kvarhåller guldet i landet. Unionens sedlar eller greenbacks utgöra tillika med guld en så stor del af landets omsättningsmedel, att bestämmelsen om deras inlösande är fullkomligt tillräcklig för att alltid hålla hela penningemassan, de olika formerna af penningerepresentativer, i värde lika med guld. Då man bestämde sig för att göra greenbacks inlösliga, i maj 1878, funnos 347 mill. dollar i omlopp. Man har icke vågat minska silfvermängden, men man har gjort den oskadlig. Efter de tvänne oförståndiga lagarne om inköp af silfver, den af 1878 och den af 1890, bragta till stånd genom en allians emot folkets väl af silfverintresset och protektionisterna, hade skattkammaren 476 millioner dollar silfver. Denna massa kan ytterligare ökas med 89 millioner genom ombyte utaf resten af de s. k. *Treasury notes*, efter lagen af 1890 bestämda till att inköpa silfver. Men hela denna silfvermassa skall nu antingen myntas till dollar (i allt 100 millioner), eller representeras genom certifikater på 10 dollar och därunder. Däremot lyda guldmynten endast på 10 dollar eller däröfver. Och nationalbankernas sedlar, som redan förut ej fingo utgifvas till lägre valörer än 5 dollar, få nu endast till en tredjedel

utsläppas i sedlar på lägre belopp än 10 dollar. Guldcertifikaten åter få endast lyda på 20 dollar eller däröfver, hvarjämte en tredjedel skall vara på minst 50 dollar. På så sätt skall rörelsen alltid kunna upptaga silfverdollar och silfvercertifikat. Hela beloppet af dessa är endast 578 millioner, under det totala massan af cirkulationsmedel sommaren före den nya lagens utfärdande utgjorde 2,200 mill. och nu uppgår till ännu högre summa. Resten är guld, till något öfver en tredjedel guldcertifikat, Unionens sedlar och nationalbankernas sedlar.

Man gick icke in på den af alla sakkunniga rekommenderande planen att införa det canadiska, gamla skotska eller förra svenska enskilda bankernas system. Men man utvidgade bankernas rätt till sedelutgifning. De få numera utsläppa sedlar till ett belopp, motsvarande hela deras kapital, emot förut endast 90 % däraf. De kunna, i stället för att utställa för 90 % af de deponerade statsobligationerna, utställa för hela beloppet af dessas verkliga värde, och för att åstadkomma en större massa af obligationer till detta ändamål har man konverterat 839 millioner obligationer af olika slag till vanliga 2 % obligationer med tillägg af en premie af 83 millioner, då dessa obligationer hade värde öfver pari. På detta sätt hoppades man att genast kunna öka nationalbankernas sedlar från 246 mill., som de voro, då lagen blef voterad, till närmare 350 mill., en ökning, som också till största delen redan inträdt. Den afgift, bankerna måste betala för deras sedelutgifning, är, när den baseras på de nya obligationerna, minskad från 1 till $\frac{1}{2}$ %. Också har man för att skaffa Västern och andra mindre utvecklade trakter flera banker — som där hära sig, endast när de kunna utställa sedlar — tillåtit att bilda banker med endast 50,000 dollar kapital i städer på 6,000 invånare och med endast 25,000 dollar i städer på 3,000 invånare. Man har icke varit tillräckligt liberal för att tillåta bildningen af filialer af de större bankerna; man har vidhållit att taga hänsyn till privatintressena, som äro emot detta. Efter all erfarenhet att döma komma dessa små banker icke att hjälpa Västern eller andra trakter, som hafva kapitalbehof på samma sätt som de större bankernas filialer; och deras kapital har heller

icke blifvit nämnvärdt ökad. Det är ett framsteg, hvad som skett, men litet i jämförelse med den föreslagna större reformen.

Reformen af Förenta Staternas penningväsende och i synnerhet säkerställandet af guldmyntfoten är af största värde för hela världens penning- och kapitalmarknad, huru ofullkomlig i öfrigt denna reform är. Utvidgningen af sedelmassan med ungefär 100 millioner dollar har haft sin betydelse för ögonblicket och har förmodligen bidragit till, att, trots det enorma öfverskottet af utförsel öfver införsel, så litet guld under det sista finansåret införts i landet mera än hvad som utförts därifrån, men den kommer icke att hafva stort inflytande på framtiden. Om ett land som Sverige inför ett mer eller mindre ändamålsenligt system, har icke mycket inflytande utanför sjelfva landet. Om ett land som Förenta Staterna, där nu världens största omsättningar förekomma, gör det, är detta af största betydelse för hela världen.

Studier i 1600-talets svenska statsrätt.

Af

Docent **Sam. Clason.**

Johannes Loccenius och hans lära om rikets »fundamentallagar».

4. »Fundamentallags»-begreppet i samtidens litteratur.

Innehållet i de skilda kapitlen och de olika versionerna af denna den första systematiska framställning af Sveriges statsrätt, som mig veterligen vår litteratur eger, kunde på flere punkter erbjuda åtskilligt af intresse och förtjäna ett närmare referat ¹⁾. Såsom redan af min uppsats' öfverskrift framgår, har jag emellertid här tänkt inskränka mig till hufvudsakligen en punkt, nämligen den, som berör *LOCCENII uppfattning om rikets »grundlagor»* eller

¹⁾ Vissa delar af ämnet funnos nog förut annorstädes behandlade, men, så vidt jag vet, icke någonstädes det hela. Den ende författare, som skulle kunna täfla med Loccenius om företrädet, vore väl professorn i Åbo *MICHAEL WEXIONIUS*, 1650 adlad *GYLDENSTOLPE*, men äfven det tidigaste af hans arbeten — hans af under åren 1644—1646 i Åbo ventilerade disputationer sammansatta, 1647 utgifna »*Politica præcepta ad statum imperii Gothico Suetici accomodata*» — är af senare datum än *LOCCENII A*-manuskript. *LOCCENII* arbete är för öfrigt mycket mer systematiskt än både *Politica præcepta* och dess 1657 utgifna andra upplaga, den bekanta boken *Michaelis GyllenStålpens Politica*. Båda, likasom äfven *WEXIONIUS* 1650 utgifna »*Epitome descriptionis Sueciæ, Gothiæ, Fenningiæ et subsectorum provinciarum*», äro emellertid visst icke utan intresse.

dess »*leges fundamentales*», såsom han kallar dem, och åt hvilka han i flertalet af upplagorna egnat särskilda kapitel.

Innan jag går in på spörsmålet, *vilka* enligt LOCCENIUS dessa »*leges fundamentales*» voro, först dock några ord om frågan, *hvad* han förstod med detta begrepp.

Det behöfver därvid knappt erinras, att den *formella* skillnad, som för närvarande hos oss förekommer mellan grundlagar och andra lagar så till vida, som för ändring af de förra uttryckligen äro stadgade särskilda, försvårande former, hvilka icke behöfva iakttagas vid behandlingen af vanliga lagfrågor, icke existerade på LOCCENIUS tid. Skillnaden fick sålunda uteslutande sökas uti innehållet.

Själff definierar Loccenius uti A sitt fundamentallagsbegrepp på följande sätt: »*Sunt Leges Regni [quæ alias Regiæ dicuntur] vel Fundamentales, super quas Regni ac Reip. status fundatus est, quæque certa pacta ac conditiones continent, quibus Princeps ab Ordinibus accipit imperium, Ordines se Principi ad obsequium et subjectionem obligant*»¹⁾. Motsvarande definitioner i de andra upplagorna äro af ungefär liknande innehåll, om än med något ändrad ordalydelse²⁾. I D har emellertid uttrycket »*Leges fundamentales*» fått

¹⁾ A, Diss. I, 7.

²⁾ I B lyder definitionen sålunda:

»*Sunt leges regni fundamentales, super quas regni ac reip. status fundatus est, quæque certa pacta et conditiones administrandi regni ex jure et more patriæ continent, sub quibus conditionibus Principi a Statibus regni imperium regium adfertur, status ac subditi se ad fidem, obsequium et subjectionem obligant, atque sic capitum membra mutua conventionione uniuntur*». [B. Diss. II, 2].

Sedan i C omnämmts, att särskilda »*leges fundamentales*» funnos, är dess definition däröfver fördelad på två moment, 2 och 4, af följande lydelse:

»2. *Dicuntur eæ Leges Regni fundamentales, quod super eas Regni status ut ædificium super fundamentum exstructus ac stabilitus sit*».

»4. *Sunt autem L. L. regni fundamentales certa instituta, jura, pacta et conditiones ad statum imperii præcipue facientes, quibus Rex accipit et administrat imperium, ordinesque se Regi ad subjectionem et obsequium obligant*». [C. Diss. III, 2, 4.].

D har den utförligaste redogörelsen. Där heter det:

»*Leges regni Fundamentales Publicæque sunt, super quas regni ac publicæ rei status fundatus est. Illæ certa pacta & conditiones in Legibus istis præscriptas continent, sub quibus regni administratio in Principem*

tillägget »*publicæque*», ett tillägg, om hvars betydelse närmare nedan.

Fundamentallagar äro alltså enligt LOCCENIUS de lagar, på hvilka statsskicket hvilar, och som innehålla de bestämmelser och villkor angående styrelsens utöfning, under hvilka regenten vid trontillträdet mottager regeringsmakten och ständerna förplikta sig till tro och lydnad.

Begreppet om sådana särskilda fundamentallagar var icke någon nyhet i den dåtida statsvetenskapen. I svenska arbeten, som beröra dylika frågor, förekom det t. ex. hos LAURENTIUS PAULINUS GOTHUS, hvilken i andra delen af sin vidlyftiga speciella etik karaktäriserat en »tyrann» i motsats till en rättsinnig monark med bland annat, att »tyrannen» förkränkte »leges regni fundamentales eller de statuter, som hela riksens rättighet och välstånd grundar sig uppå, hvilka monarken uti sin inauguration med liflig ed för Gud och riksens ständer förpliktar sig fullkomligen vilja hålla och fyllestgöra»¹⁾. Det var likaledes berördt och behandladt i åtskilliga disputationer, som af svenskar blifvit utgifna: så t. ex. i STEN BIELKES disputation i Tübingen 1620 »*De legibus*», där författaren särskildt betonat dessa lagars okränkbarhet af regenten²⁾; i den under JONAS MAGNI 1625 i Upsala ventilerade

tanquam legitimum Successorem ac Regem, decenti modo, jure ac more majorum confertur. Ordines autem regni ac subditi vice versa se Principi ad fidem, obedientiam & subjectionem obligant; veluti Leges regni, institutum majorum propriaque conscientia illis præcipiunt; atque sic Capiti membra mutua conventionem uniuntur». [D, Diss. II, 1].

I näst föregående dissertatio hafva ock »Leges regni fundamentales ac publicæ» berörts och därvid betecknats såsom de där »præcipue Caput regni ac Regem, certoque respectu membra ac subditos concernunt».

¹⁾ L. PAULINUS GOTHUS, »*Præxos Specialis Ethicæ Christianæ Partis Secundæ, Tomus Secundus*», Strängnäs 1629, sid. 31.

²⁾ Se den särskilda dissertatio *De legibus Civilibus* etc., som såsom ett bihang följer efter själfva disputationen. BIELKE synes sålunda här intaga en moderatäre ståndpunkt, än den han, enligt SCHÜCK [*Svensk Literaturhistoria*, sid. 480], skulle förfäktat i en året förut utgifven disputation *De jure regio*, i hvilken han, under anslutning till BODINS suveränitetsteori, sådan den vidare utvecklats af åtskillige andre, skulle ställt sig på »den yttersta högern inom statsläran» — ett uttryck, hvilket emellertid synt mig vara väl strängt. I *De legibus* följer han också i vissa fall CHRISTOPHORUS BESOLD, som i sin statslära icke intog samma högerståndpunkt som BODIN m. fl.

disputationen »*De summo magistratu seu de majestate*», hvilken innehåller en klar och redig framställning af denna och dithörande frågor, och med hvars definition på »leges fundamentales» LOCCENII ganska mycket öfverensstämmer; m. fl. ¹⁾).

Om sålunda »leges fundamentales» utgjorde de för stats-skicket *konstituerande* bestämmelserna, omfattade de emellertid, enligt den statsteori LOCCENIUS jämte åtskilliga andra dåtida statslärde, så vidt jag kunnat finna, hyllade, icke allt, som rörde stats författningen, icke hela »jus publicum». LOCCENIUS berör detta själf i sina manuskript öfver den svenska statsrätten, som allä börja med en framställning om hvad som förstods med den offentliga rätten [jus publicum] — särskildt den svenska offentliga rätten — hvilken han i motsats till privaträtten karakteriserade såsom den rätt, som gick ut på hela rikets tillstånd och välfärd ²⁾.

¹⁾ Om JONAS MAGNI disputationer, se ofvan sid. 118. »Leges fundamentales» finnas ock berörda i en annan af dessa, nämligen »*De legitimo imperio monarchico*», också ventilerad 1625.

Andra disputationer, som beröra frågan, äro: »*De principe ejusque summa potestate*», ventilerad af PETRUS VIGELIUS under professorn i juridik BENEDICTUS CRÜSIUS 1626; »*De majestate et præcipuis ejus juribus*», ventilerad under professorn i etik och politik ISRAEL BRINGIUS 1631, båda dessa ganska upplysande för den tidens teorier och, såvidt jag kunnat finna, icke så mycket stödande sig på BODIN, som SCHÜCK synes antaga [a. a. sid. 480], som fastmer på de läror om ett »majestas duplex», hvilka förfäktades af BESOLD m. fl. Saken finnes också omnämnd i JOHANNES LENÆUS' bekanta disputationer »*De jure regio*», utgifna 1633—1641 [sid. 113 ff.] äfvensom i en under LOCCENIUS själf 1635 ventilerad disputation »*De justitia et jure*».

AXEL OXENSTIERNÄ kände termen »leges fundamentales» och har använt den. Så 1627 i en påbörjad berättelse öfver förhandlingarna med Polen, i hvilken han talar om att Sigismund förstod, huru hans katolska propaganda skulle hafva ringa utsikt till framgång, så länge riket var lugnt och ordnad efter »*leges regni fundamentales moresque maiorum*». *Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefväxling*, I, 3, sid. 619 noten.

²⁾ »Unde et describitur jus publicum, quod ad statum ac utilitatem Reip. spectat» [A, Proemium].

L. anger ock källorna för Sveriges »jus publicum». I A heter det, att dessa voro Gustaf I:s testamente, regeringsformen, konungens rätt sådan den var affattad i svenskarnes lagar (»jus regium, in legibus Sveonum consignatum»), ständernas beslut, fäderneslandets historia samt prisvärda sedvänjor (»consuetudines laudabiles»).

C är utförligare; där uppräknas såsom den svenska statsrättens källor: landslagens konungabalk, regeringsformen, arfföreningen, Gustaf I:s

Omedelbart före definitionen om fundamentallagarna säger han därpå i *A*, att i hvarje välordnad rike finnas bestämda »Regni jura, juxta quæ totum Reip. corpus rite dirigitur ac administratur», hvilka »Regni jura dispesci soleant in Leges fundamentales ac Jura Majestatis» ¹⁾. I flere samtida arbeten finns en dylik indelning af »jus publicum» närmare berörd. Tidens statsrättslärare hade icke alla kunnat förlika sig med det starka, i absolutistisk riktning gående betonande af den monarken tillkommande suveräniteten — »majestas», »summa potestas» —, hvilket utmärkte den berömde fransmannen JEAN BODINS på detta område epokgörande arbete *De republica* ²⁾; och när man i sådant fall icke ställde sig på den rakt motsatta ståndpunkten genom att tillerkänna folket

testamente, ständernas beslut, offentliga akter och öfverenskommelser (»acta et pacta publica»), fäderneslandets historia, handelsordningen [af år 1617] (»ordinatio regia de commerciis»), de särskilda ståndens privilegier, städernas privilegier (»ordinationes civitatum»), rättegångsordningen [af år 1614] (»processus judiciorum»), krigs- och sjöartiklarne samt »alia huiusmodi». [C, Diss. I, 13].

D har intet dylikt uppräknande; där heter det blott med en hänvisning till 1668 års riksdagsbeslut helt kort, att Sveriges »jus publicum» särskildt innehölles i landslagens konungabalk och i rikets (d. v. s. ständernas) beslut och stadgar (»præcipue continetur in Titulo Juris Svecani de Rege & in Recessibus ac Constitutionibus regni»). I nämnda riksdagsbeslut har ock i förbigående om »jus publicum» inskjutits uttalandet, att den bestode »uthi Konungsbalken och andre Ständernes Sluth» (STIERNMAN, *Riksdagars och Mötenes beslut*, II, sid. 1631).

¹⁾ Ett liknande uttryck om fördelningen af »jura regni» i »leges fundamentales» och »jura majestatis» förekommer äfven i *B*, Diss. II, 1. I den inledande Diss. I därsammastädes framhåller L. ungefär samma sak äfven på ett annat sätt, i det han, efter förklaringen att »jus publicum» rörde »statum regni», framhåller att denna »status» konstituerades af själfva statskroppen (»corpus reipublicæ vel regni»), dess hufvud (»caput») och dess lemmar (»membra») äfvensom af hvarderas »ordo, jura et conditio in publico statu», och därmed sammanställer sin följande uppdelning af dissertationerna i hvad som rörde 1) »leges fundamentales», 2) »jus regium», 3) »procerum autoritas», 4) »ordinum et subditorum privilegia» o. s. v. [*B*. Diss. I, 10. Jfr. härmed hans ofvan sid. 126 refererade kapitelindelning]. — Äfven i *D* förekommer en med sistnämnda liknande indelning af ämnet och af kapitlen [*D*. Diss. I, 7]; däremot återfinnes ej påståendet att »jura regni» indelades i »leges fundamentales» och »jura majestatis».

²⁾ Om BODINS betydelse, se i den svenska litteraturen SCHÜCK, *Litteraturhistoria*, sid. 478 ff.; i den utländska särskildt E. HANCKE, BODIN, Breslau 1894.

denna suveränitet, sökte man gå en slags medelväg genom att uppställa läran om det s. k. dubbla majestätet. »Majestas» var »duplex», dels »realis», dels »personalis»; den förra tillhörde staten såsom sådan — »Majestas imperii eller regni» — daterade sig från dess upphof och fortlefde hos den samma, så länge den bestod, oberoende af regentskiften och interregna, samt var bestämd genom »leges fundamentales» eller, såsom de ock stundom kallas, »jura regni»; den senare tillkom regenten — »Majestas imperantis» — under hans regeringstid, och afsåg hans styrelse, i hvilken han utöfvade sina »jura majestatis»¹⁾. Denna lära om det »dubbla majestätet», som särskildt blifvit utvecklade af tyske statsrättslärare — BODINS absolutistiska teorier afveko för mycket från de faktiska förhållandena i det dåvarande tyska riket — hade jämväl i Sverige blifvit framhållen i åtskilliga disputationer, och äfven under LOC-CENIUS hade 1632 en afhandling ventilerats, där densamma fanns betonad²⁾. »Leges fundamentales» voro således de för själfva

¹⁾ »[Majestas] est vel realis vel personalis. Realis seu imperii Majestas Reipub. est coæva; eamque comprehendunt leges fundamentales; sub quibus scil. Respubl. est constituta, et cui etiam Imperantis Majestas obstricta censetur. Majestas personalis in personam confertur administrationemque respicit» etc. CHRISTOPHORI BESOLDI *Politicæ Doctrinæ* . . . *Synopsis*, Argent. MDCXXIV sid. 6. Närmare utvecklade är saken i en senare upplaga, *Synopsis politicæ doctrinæ*, Amsterdam 1643.

²⁾ Jfr. särskildt de ofvan omnämnda disputationerna under JONAS MAGNI *De summo magistratu seu de majestate*, under CRUSIUS *De principe ejusque summa potestate* och under BRINGIUS *De majestate et præcipuis ejus juribus*, äfvensom, hvad LOCCENIUS angår, disputationen »*Discursus politicus de magistratus politici majestate summo ejusque juribus*, vent. d. 26 Jan. 1632.

Beträffande den utländska litteraturen i ämnet se, förutom BESOLDIS arbeten, särskildt HANCKE, a. a., sid. 4, 11, 20, 25 ff. 33 m. m., samt OTTO GIERKE, *Johannes Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staats-theorien*, Breslau 1880, sid. 153 ff., 164 ff., 284 ff. LOCCENIUS citerar i sina manuskript, utom BESOLD, äfven andra af lärans anhängare såsom REGNER SIXTINUS, BENEDICTUS CARPZOW och JOHANNES LIMNÆUS. BODIN citeras naturligtvis också — såsom i alla tidens statsrättsliga arbeten — men stundom under polemik, såsom t. ex., då L. bestrider riktigheten af ett hans yttrande, att adeln i Sverige skulle tillryckt sig »jura majestatis» [A. Diss. II, 23], eller då han mot BODIN framhåller, att konungens majestätsrättigheter icke lede något intrång af att folkets samtycke inhämtades vid lagändringar [A, I, 40].

statsformen konstitutiva bestämmelserna; huru långt åter de begränsade regenten i hans utöfning af sina »jura majestatis», blef naturligtvis beroende på deras innehåll.

5. Loccenii lära om Sveriges »fundamentallagar»; grundlagsbegreppets upptagande i statsrättsliga aktstycken.

Kommer så frågan, *hvilka enligt LOCCENIUS Sveriges »fundamentallagar» voro.* Svar därpå återfinnes i de olika upplagorna af hans systematiska framställning af Sveriges statsrätt. Han har därvid i hvarje upplaga först en generell uppräknig af »leges fundamentales», samt redogör sedermera i särskilda punkter något närmare för hvar och en särskild. I följande referat lägger jag A-manuskriptet till grund för min framställning ¹⁾, men anmärker särskildt de viktigare afvikelser, som förekomma i de öfriga. Beträffande LOCCENII tämligen regelbundna latinska terminologi är härvid att märka, att »*capitulatio*» betecknar *ed*, under det däremot *försäkran* heter »*assecuratio*» eller »*satisfactio*», stundom ock »*obligatio scripta*». »*Forma regiminis*» betecknar *regeringsform*, hvilken emellertid äfven benämnes »*constitutio imperii*» eller »*ordinatio imperii*»; med »*recessus regni*» menar LOCCENIUS *ståndernas beslut*.

»*Leges hujus Regni fundamentales*», säger LOCCENIUS i A-manuskriptet, »*comprehenduntur in primis in Unione religionis, in Unione hæreditaria, in Capitulatione continente capita juramenti Regii, in Forma regiminis vel constitutione imperii, et in Recessibus Regni, statum immediate concernentibus*» ²⁾. B har i hufvudsak samma uppräknig, dock med det tillägg, att emellan »*unione hæreditaria*» och »*in capitulatione*» inskjutits orden »*in Cautione, ut vocant, Assecuratione Regia et Ordinum*»; till de öfriga hafva alltså kommit konungens och ståndernas försäkringar.

Samma förteckning återfinnes därpå äfven i C., ehuru med leden något fylligare utförda. Efter det sista är emellertid tillagdt dels att somliga till de öfriga lade äfven »*processum judicarium*

¹⁾ A är i denna fråga i allmänt fylligare än de öfriga upplagorna.

²⁾ Kursiveringarna förekomma i manuskriptet [A, Diss. I, §].

et judicia», dels att allt vore till bokstafven eller innebörden grundadt i kap. 2, 3, 4, 5 och 8 af landslagens konungabalk ¹⁾).

Jag har redan ofvan anmärkt, att det i *D* talas om »Leges fundamentales publicæque». Beteckningen lyder »Istæ Leges Fundamentales & Jura regni comprehenduntur in *Unione vel unitate*

¹⁾ Stället lyder i dess helhet: »Hujus modi» (d. v. s. enligt det föregående »fundamentales») »L. L. Regni Sueciæ sunt: Unitas in religione et ceremoniis Ecclesiasticis; item Unio Hereditaria, ut vocatur, vel de successione in Regnum jure tuendo; Assecuratio, ut unus Rex et una corona sit per totum Regnum c. 2. K. B. L. L.; Capitulatio jurisjurandi Regii et Ordinum Regni; Forma regiminis atque recessus regni; quidam his adiant processum judicarium et judicia, vid. Gyllenstolpe Polit. 393, 394. Quæ omnia vel secundum literam vel mentem in cap. 2, 3, 4, 5, 8 K. B. L. L. præcipue fundata sunt, ut infra videbimus».

Hänvisningen till GYLLENSTOLPES *Politica* synes bero på ett missförstånd af LOCCENIUS, ty G. har, så vidt jag förstår, aldrig inräknat rättegångsordinantian bland »leges fundamentales». Det åsyftade stället i hans *Politica* [1657 års uppl.] lyder nämligen: »*Publicum jus dicitur quod totius regni statum immediate et primario concernit, sive de regno ineundo, nimirum de successione Regum, fundamentalis lex appellata: Qualis olim tit. de jure Reg. Konung B. L. L. c. 3, postea unio hereditaria, Decret. Norcop. 1604, Holmense 1627. Nunc autem ordinum regni Decretum Holm. 1650, cui Deus omnipotens in seram usq. posteritatem felices successus addat! Sive de regno administrando: Qualis est aurea Regiminis Forma, supremis Gustavi M. Sermonibus Regni Cancellario æternæ memoriæ, D. Axelio Oxenstiernæ etc. commendata, posteaq. ordinum consensu approbata. Item tit. jur. prov. de Rege; titulus de judiciis; processus judicarius; judiciorum ordinantia, aliaque Decreta comitialia*». Innebörden af detta synes mig vara, att G. till »lex fundamentalis» räknar endast bestämmelserna »de regno ineundo» vid tronskiftet, men icke bestämmelserna »de regno administrando» i regeringsformen och annorstädes. Jfr. äfven motsvarande ställe i disputationen »*De legibus et judiciis*» uti G:s *Politica præcepta* [1647], i hvilken disputation G. emellertid synes räkna icke blott arfföreningen, utan äfven regeringsformen såsom »lex fundamentalis», men icke riksdagsbesluten, rättegångsordinantian m. m.

Äfven i sin »*Epitome descriptionis Sueciæ*» [1650] berör G. fundamentallagarne och har till och med om dem ett särskildt, kort kapitel. Framställningen är emellertid ingalunda så klar och redig som hos LOCCENIUS. Tankegången är emellertid den, att fundamentallagarne ursprungligen innehöllos i den ed konungen aflade vid trontillträdet, att numera emellertid konungarne besvuro äfven den evangeliska religionen, samt att dessutom åtskilligt beträffande fundamentallagar innehölles i regeringsformen och i riksdagsbeslut (»*Plura, Leges Fundamentales de regno administrando et jus publicum concernentia, in A[uræ?] Regiminis Forma & comitialibus inveniuntur*». *Epitome*, fol. N 6—N 8).

veræ religionis, in Unione Hæreditaria; in Satisfatione Regis & Ordinum regni; in Capitulatione vel Juramento Regis & Ordinum regni, præter quasdam Leges publicas, ut sunt Forma regiminis & Recessus regni». Till de skäl, som föranledt denna förändring i den för öfrigt konstanta raden af fundamentallagar, återkommer jag vid behandlingen af dess särskilda led ¹⁾.

¹⁾ Det förtjänar kanske att tilläggas, att nu berörda redogörelser för de svenska fundamentallagarne icke äro de enda ställen i den dåtida litteraturen, där en eller annan lagbestämmelse angifves vara fundamentallag, om också någon så fullständig redogörelse för dem ej annorstädes torde förekomma. LOCCENIUS själf hade redan 1639 offentligen berört frågan i den ofvan anförda samlingen juridiska uppsatser, som han då utgaf under titeln »*Exercitationes juris*», och hvilken han dedicerat till drottning Kristinas förmyndare. I den första uppsatsen »*De justitia et jure*» behandlar han nämligen inledningsvis begreppet »*jus publicum*» och dess indelning hos romarne samt fortsätter därpå: »*Hodie constitui solet in jure Regio, in legibus fundamentalibus Regni vel Reipubl. [quales in hoc Regno sunt unio religionis, unio hæreditaria, capitulatio legum Regiarum, Forma Regiminis], in recessibus vel decretis comitorum, in pactionum publicarum, belli ac pacis jure*» [kursiv. af mig].

Såsom detta yttrande är formuleradt, behöfver det ju icke tolkas såsom angifvande *alla* svenska fundamentallagar; frändskapen mellan det samma och de ofvan anförda uppräkningsarna i manuskripten är emellertid tydlig. Jag har också [ofvan sid. 127] antagit, att A-manuskriptet och »*Exercitationes*» äro ungefär samtidiga. —

En något annan version förekommer i de anteckningar efter LOCCENI privata föreläsningar i svensk rätt, som finnas uti Upsala Universitets bibliotek *B. 166* [se ofvan sid. 126 not 1]. Där heter det nämligen: »*Rex est obligatus Legibus fundamentalibus, quæ sex numerantur:*

- 1) *Unio religionis per totum regnum.*
- 2) *Unio hæreditaria.*
- 3) *Testamentum Gustavi primi.*
- 4) *Capitulatio juramenti regii, quod juramenta sint distincta in capita.*
- 5) *Forma Regiminis, quæ 1634 assumpta.*
- 6) *Recessus Regni [Riksbeslut], sed non omnes, verum distingue tempora et respice quæ ad præsentem Reipubl. statum salutemque spectant.*

Det nya är sålunda, att här Gustaf I:s testamente upptages bland fundamentallagarne. —

En annan författare, som ock yttrat sig om en svensk »*lex fundamentalis*», är BRINGIUS, som i sin ofvan [sid. 181] anförda disputation af år 1631 »*De majestate*» etc. på tal om »*majestatem realem*» yttrar följande: »*Eam comprehendunt atque tuentur leges fundamentales, quibus tanquam fundamentis ipse status seu Respub. innititur, inter quas præcipua est de constitutione imperantis, quæ ordinarie fit vel per successionem vel electionem: Talis lex in jure nostro extat cap. 3 Kong. B. L. L. Quæ tamen in*

»*Unio religionis*» eller, såsom det närmare utveckladt hette, *Unitas orthodoxæ religionis*¹⁾ var rikets första grundlag: *prima legum fundamentalium* säges det uttryckligen i *B* och *D*; och samma tanke återfinnes i de båda andra manuskripten. Liksom den var grunden till evig frålsning, förenade den också det borgerliga samhället med fridens och lugnets starkaste band²⁾. Hvilken fördel denna enhet vore för ett rike, kunde man bäst finna vid jämförelser med förhållandena i andra länder: LOCCENIUS erinrar om striderna i Frankrike, Nederländerna och Tyskland. I Sverige hade genom reformationen under Gustaf I religionen blifvit renad från uppblandning af vidskepelse och mänskliga traditioner — från den påfliga surdegen, heter det i *B* — och sedan dess hade den rena lärans bevarande alltid varit föremål för konungs och ständers yttersta omsorg³⁾. Gustaf I hade i sitt testamente anbefallt den åt sina efterkommande; konungarne fingo aflägga ed att värna den, beslut till dess skydd hade vid mångfaldiga tillfällen blifvit fattade på ständermöten: LOCCENIUS påminner i *A* om riksdagarne 1547 och 1560, om Upsala möte 1593, om beslutet i Norrköping 1604, om Gustaf Adolfs konungaförsäkran 1611, om Örebro stadga 1617 och i följd däraf skedda afrättningar, om riksdagsbeslutet 1634, § 12, m. m. äfvensom icke minst om 1634 års regeringsform, hvars första paragraf ju förklarar »enighet i religionen och den rätta gudstjänsten» vara »den kraftigaste grundvalen till ett lofligt, samdräktigt och varaktigt regemente»⁴⁾ och därför ålagt konungarne och allt folket att först och främst blifva vid Guds klara och rena ord, såsom det var författadt i de profetiska och apostoliska skrifterna och förklaradt i nu närmare

novis constitutionibus immutata est, communi omnium Ordinum consensu et approbatione in publicis Arosiæ anno 1544 habitis. Quæ constitutio repetita est et solenniter confirmata a toto Regno Holmiæ, Anno 1599, et Lincopiæ, anno sequente 1600».

¹⁾ »Unitas in religione et ceremoniis Ecclesiasticis», [*C*, Diss. III, 5].

²⁾ »Cum sit salutis nostræ fundamentum, tum etiam coetum civium arcetissimo pacis ac tranquillitatis vinculo sociat». *A*, I, 9; Jfr. *B*, II, 4; *D*, II, 3.

³⁾ I *A* förekommer äfven för den hedniska kulten i Sverige och för kristendomens införande en kort redogörelse, hvilken saknas i de öfriga upplagorna. L. anför bl. a. att somliga ansågo Neptunus vara densamme som »Näcken».

⁴⁾ Detta citat från Regeringsformen förekommer först i *B*.

angifna bekännelseskrifter samt däröfver i Upsala möte och anorstädes blifvit stadgad. I de senare upplagorna lägger han härtill, efter som tiden går, de nya beslut och försäkningar som allt jämt tillkommit: så i *B* Kristinas försäkring till ständerna af år 1644, i *C* Carl Gustafs försäkningar 1650 och 1654, hans religionsstadga af d. 25 Juni 1655 m. m., i *D* åtskilliga senare akter ¹⁾. Huru han i båda dessa senare upplagor äfven kunde åberopa offentliga statshandlingar såsom bevis på riktigheten af sin lära, att den evangeliska religionen var en fundamentallag i Sverige, skall nedan påvisas. Detta starka betonande af den religiösa enheten såsom en verklig grundval för rikets politiska tillvaro har synts mig märkligt nog och ganska betecknande för den uppfattning, från hvilken tvifvelsutän många af 1600-talets män handlade.

Rikets andra grundlag var »*unio hæreditaria*», dess »*arfförening*». Hvad LOCCENIUS därom har att säga, är idel kända fakta och behöfver knappast något referat. Framställningen är utförligast i *A* och *C*; i *B* och *D* däremot ganska sammandragen. De statsakter, som åberopas, äro arfföreningarna af 1544 och 1604, Gustaf I:s testamente, besluten på riksdagarne 1627, 1633, 1634, 1649, 1650 och 1654 m. m. Om beslutet 1590 rörande arfsrättens utsträckning på vissa villkor till kvinnolinien har LOCCENIUS fått kännedom först, sedan *A* nedskrifvits, ty en hänvisning till det samma hör till de af honom själf i manuskriptet egenhändigt gjorda tilläggen ²⁾. I *C* påpekar han, att arfsprincipen icke var okänd under medeltiden, och citerar såsom bevis därför recessen

¹⁾ Att trosenheten besvors af konungarne vid trontillträdet och äfvenvore edligt förpliktande för medborgarne, framhåller han särskildt såsom ett skäl, hvarför den var en fundamentallag. »Dicitur et est Lex Imperii, quod in eam Reges inaugurandi et imperio præficiendi jurant . . . et quod præter Regem omnes Regni cives ad sui observationem etiam ex jurejurando et conscientia obligati». [C, Diss. II, 7].

²⁾ *A* har för öfrigt en återblick på förhållandena under medeltiden, i hvilken L. bl. a. berättar om inskriptionen på ett par af Mora stenar. Såsom naturligt var under Kristinas omyndighetstid, egnas ock särskild uppmärksamhet åt frågan om drottningens eventuelle make och hans ställning (jfr. otvan sid. 122 not ²⁾). Hon själf prisas såsom »jam in prima ætate supra sexum insignes virtutum scintillas evibrans, quæ multos in admirationem et expectionem magnam erigunt». *A*, I, 29.

i Varberg 1343. I samma manuskript fäster han ock särskild uppmärksamhet vid att Gustaf I:s testamente blifvit ändradt genom förbudet på 1650 års riksdag mot framtida utdelande af hertigdömen ¹⁾).

Näst efter arfföreningen följer, bland fundamentallagarne, i A, såsom redan ofvan anförts, *capitulatio* d. v. s. *eden*, i de öfriga upplagorna däremot först *assecuratio* eller *satisdatio* d. v. s. *försäkringen* och först därefter *capitulatio* ²⁾). Skillnaden är dock mera formell, än verklig, ty äfven i A omnämnes konungens försäkran såsom för honom förpliktande ³⁾). I D sägs uttryckligen: »Tertia Lex regni Fundamentalis est *Satisdatio scripta*, Försäkring Svetice». Anmärkningsvärdt är emellertid, att någon särskild redogörelse icke förekommer öfver innehållet i försäkringarna; det förefaller nästan, som antoge LOCCENIUS, att deras innehåll var detsamma som edens, och att skillnaden hufvudsakligen låge i formen för deras afläggande, i det att de förra afgåfvos före kröningen skriftligen och beseglade, den senare däremot muntligen under själfva kröningen ⁴⁾). I C omnämnes, att sådana försäkringar funnos af konung Gustaf Adolf och drottning Kristina, men äfven här utan att det lämnas någon redogörelse för deras innehåll, hvilket dock, särskildt hvad Gustaf Adolfs försäkran angår, ju varit väl motiveradt.

Både hvad ed och försäkran angår, är för öfrigt att märka, att i A blott *konungens* ed och försäkran beröras, under det däremot i de öfriga upplagorna dessa handlingar omtalas såsom ömsesidiga, aflagda både af konungen och af *stånderna*.

Att *eden*, *capitulatio*, var en fundamentallag, framhålles, såsom nämnts, i alla fyra upplagorna. Det förekommer till och med i

¹⁾ C, III, 10, 11.

²⁾ Så vid första uppräknandet, jfr. ofvan sid. 182. I den närmare utvecklingen nämnes emellertid i C liksom i A *eden* före försäkringen. C, III, 13 ff.

³⁾ Den omtalas efter redogörelsen för *eden*: det heter, att konungen aflägger *eden* »una cum assecuratione juramento et legibus Regni fundamentalibus conformi scriptoque comprehensa», och att han genom dessa, d. v. s. *eden* och försäkringen, förpliktar sig gent emot undersåtarne »ad legitimam Regni administrationem ac defensionem». A, I, 42.

⁴⁾ B, II, 18, 19; D, II, 8—10.

C ett uttryck om att den i alldeles särskild mening kunde sägas vara en rikets fundamentallag, emedan den innehöll det väsentliga af de förpliktelser konungen åtog sig beträffande sin regering ¹⁾).

Åt konungaedens *innehåll* har LOCCENIUS i A egnat en utförlig redogörelse, som redan nu är af intresse, men som skulle varit det än mer, om den grundtext han använt verkligen varit den vid denna tid gällande. Så är emellertid icke förhållandet. LOCCENIUS citerar nämligen eden icke efter den ordalydelse, som den erhöll vid Gustaf Adolfs kröning år 1617 och hvilken i vissa punkter afvek från den i landslagens konungabalk gifna ²⁾, utan efter landslagen, och han har därvid dessutom stött på vissa svå-

¹⁾ »Capitulatio illa præcipue etiam Lex Fundamental^{is} Regni dicitur» — här följa hänvisningar till två tyska författare, REINKINGK och CARPZOW — »quod continet summam administrationis regni, pactorum cum subditis et legis Regiæ, ad quam se Rex scripto et sacramento obligat. Ita est in scripta satisfactione Gustavi M. art. 4. et in Christinæ Reginæ satisfat. art. 4. »Vi ve regera och styra riket i allo måtto efter konungs ed» [C., Diss. III, 15]. Jfr. ock A, Diss. I, 31, där om konungaedens 7 artiklar säges, att de »comprehendant legem regni fundamentalem».

Af de citerade tyska författarne förklarar REINKINGK på det åsyftade stället (*De regimine seculari et ecclesiastico*, 2, II, 6, 5), att i det tyska riket kejsarens »capitulatio» hörde till fundamentallagarna, CARPZOW (*In Legem Regiam Germanorum Commentarius* 1, IV, 1, 9) att den var bland dessa »saluberrima» och »proprie fundamentalis».

²⁾ Jfr. HILDEBRAND [a. a. sid. 245], där de väsentligaste af dessa skiljaktigheter äro angifna.

H. har dock förbisett en punkt, som synes mig icke sakna en viss vikt, den olikhet nämligen, som förekommer i edens femte artikel. I Gustaf Adolfs ed löd denna: »Till det fempte så vill jag göma hus och land med årligom ingeldom thera och landamärom och värie efter mackt mino, så att intet af thessom förnembdom minskas för den konung efter kommer», men den bekanta fortsättningen, som härefter följer i landslagen: »*thy ath han ägher vald thet meth räth ather taka, eller vorde sköt konungsdöme grefvadöme eller minna*», är i Gustaf Adolfs konungaförsäkran utelämnad. Denna uteslutning är dock icke någon nyhet från år 1617, utan hade redan förekommit i den ed, Carl IX aflade 1607 (1607 års Riksdagsacta, Riksarkivet), liksom äfven i det förslag till ed härtig Carl 1594 framlämnade för Sigismund, ehuru då utan resultat [*Svenska Riksdagsakter* III, sid. 336]. Om Carl IX:s uppfattning af detta ställe i konungaeden, jfr. min afhandling »*Till Reduktionens förhistoria*», sid. 62 ff., där jag anfört de grunder, som synas mig ådagalägga, att Carl IX ansåg uttrycket åsyfta sådan afsondring från riket, som minskade dess yttre område och på sådant sätt rubbade dess integritet.

righeter i afseende på läsarterna. Han har nämligen haft framför sig och citerat den latinska öfversättning af lagen, som redan under medeltiden verkstälts af ärkedjeknen i Upsala RAGVALD INGEMUNDSSON, och som med åtskilliga rättelser år 1614 i tryck utgafs af JOHANNES MESSENIUS. Denna öfversättning var emellertid gjord efter Magnus Erikssons landslag, under det att, som bekant, genom Carl IX:s stadfästelse år 1608 Kristoffers landslag, hvilken året därpå utgafs i tryck, blifvit den officiella texten. LOCCENIUS har också märkt, att ordalydelsen i RAGVALD INGEMUNDSSONS text icke alltid öfverensstämde med landslagens upplaga af år 1609, och har då inom klammer anmärkt, huru stället löd i den senare, men har vid tolkningen icke gifvit något bestämdt företräde åt vare sig den ena eller andra redaktionen, och hans kommentar kommer därför i vissa punkter att stödja sig på ganska växlande läsararter¹⁾. I de punkter åter, där icke sådana olikheter mellan de båda landslagstexterna förelegat eller inverkat, och där icke håller någon skiljaktighet föreligger mellan landslagens konungaed och den af Gustaf Adolf gifna, är hans kommentar naturligtvis af större värde. Att gå närmare in på dess detaljer, skulle dock här föra för långt²⁾.

¹⁾ Texten i upplagan af år 1609, d. v. s. Kristoffers landslag, kallar han dels »contextus Sueticus, velut nunc editus est», dels »contextus originalis»; han torde nämligen såsom sina samtida i allmänhet icke haft kännedom om, hvarpå skiljaktigheterna berodde, utan ansett den latinska öfversättningen vara en öfversättning af just Kristoffers landslag. [Jfr. C. J. SCHLYTER, *Magnus Erikssons Landslag*, sid. LVI ff.; *Konung Kristoffers Landslag*, sid. XCIX ff.]. — Beträffande LOCCENII terminologi i fråga om landslagen må anmärkas, att han kallar själfva lagen »Leges provinciales» och dess balkar »tituli». Konungabalken heter »titulus de jure regio».

²⁾ Såsom han efter landslagen citerar edens femte artikel, kvarstår i densamma stadgandet om efterföljande konungs rätt att återtaga, hvad föregångaren bortgifvit. Han framhåller också, att konungen »ex bonis coronæ nihil absque consensu Ordinum et evidenti necessitate potest alienare»; godsens vore nämligen icke hans, utan kronans egendom. Och fastän »successor antecessoris factum vel contractum licitum ex dignitate et re Regni initum servare debeat . . . attamen alienationis contractus vergens in detrimentum ac diminutionem bonorum Regni non obligat successorem aut populum». Därpå citeras, utom åtskilliga utländska författare, äfven *Konungastyrelsen* (»Informatio Suedica Regum»), hvilken han på annat ställe kallar »regius liber». A, Diss. I, 36, 35.

Då drottning Kristina 1644 tillträdde regeringen och aflade sin konungaförsäkran, var däri infördt ett löfte, att hon skulle regera och styra riket i all måtto efter konungens ed, sådan den var beskrifven i det fjärde kapitlet af konungabalken och plågade göras och besvärjas vid kungliga kröningar, »särdeles såsom vår salige käre herr fader den anno 1617 hafver affatta låtit» ¹⁾. LocCENIUS har uppmärksammat detta, ty när han i *B* berör konungaedens innehåll, hänvisar han först, dock utan referat, till fjärde kapitlet uti landslagens konungabalk, men fortsätter därpå: »Hodie autem observatur formula juramenti, Gustavi Magni jussu anno 1617 ex eodem capite concepta», samt hänvisar just till nyssberörda ställe i drottning Kristinas försäkran. Någon närmare redogörelse för edens innehåll lämnas emellertid icke vare sig i denna upplaga eller i *C.*, där det om dess artiklar hufvudsakligen blott heter: »paucis pro præsentis statu tempore Gustavi Magni a[nno] 1617 mutatis, substantialibus tamen salvis» ²⁾. I *D* gifves ett kort referat af de olika artiklarne, hvarjämte det påpekas att eden aflades efter ett formulär, som 1617 »cum omnis populi consensu in Comitibus concepta est» ³⁾.

Beträffande *ståndernas ed* till konungen hänvisas i *B* och *D* till femte kapitlet af konungabalken.

Närmast bland fundamentallagarne följer i *A*, *B* och *C* »*Forma regiminis*» eller, som den ock kallas, »*Constitutio imperii*» ⁴⁾ d. v. s. Regeringsformen. I *A*, som ju är skrifven kort efter tillkomsten af 1634 års regeringsform, heter det om densamma: »Quæ magno judicio concepta est ex ipsis status moderni fundamentis: superioribus et inferioribus potestatis et officii sui leges, modum ac limites præscribit accurate, huicque Regno accomodatissime con-

¹⁾ Man synes på riddarhuset hafva jämfört landslagens konungaed och den af Gustaf Adolf aflagda. *Sveriges Rikes Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll*, 3, sid. 342 ff.

²⁾ *B*, II, 21; *C*, III, 13.

³⁾ *D*, II: 11, 12. I referatet af edens femte artikel är icke dess mindre efterträdarens reduktionsrätt upptagen; det heter nämligen: »De conservandis, non minuendis regni reditibus pro successore; aut, si sic fiat, salvo ipsi jure eos legitime reducendi».

⁴⁾ I *B* »*Ordinatio imperii*».

cinnata est, quæ etiam pro Lege Regni publica habetur (ut in imperio Romano-Germanico aurea bulla)¹⁾, quemadmodum ex ejusdem præfatione et conclusione satis liquet», hvarpå regeringsformens slutord om att den skulle aktas såsom »lag och stadga» — i L:s latin återgifvet med »pro lege publica et constitutione» — citeras²⁾. Då *B* skrefs, hade man passerat år 1644, då som bekant vid drottningens trontillträde visserligen regeringsformens stadfästelse uppskjutits till kröningen, men drottningen i allt fall lofvat att under tiden rätta sig efter den, sådan den var författad, och alltså behålla den »i sin vigor och till execution»³⁾. LOCCENIUS upptager, såsom vi ofvan sett, vid sin uppräknig af fundamentallagarne regeringsformen fortfarande såsom en af dem. »Quinta lex regni est Ordinatio imperii aut Forma Regiminis», säger han, då han avslutat sin behandling af eden, samt hänvisar beträffande dess karaktär af »lex publica» icke blott till riksdagsbeslutet 1634, § 3, och regeringsformen själf, § 65, utan äfven till uttalandena i 1644 års riksdagsbeslut, § 1, och i drottningens försäkran om att vid drottningens kröning regeringsformen skulle »till en evärdlig lag blifva införd och stadfäst».

Såsom jag ofvan påpekat, står äfven i *C*, som är skriven efter 1660, »Forma regiminis» fortfarande kvar bland fundamentallagarne. Då *L*. kommer in på dess specialbehandling, framhåller han, att den år 1660 på grund af tidernas föränderlighet blifvit i några stycken afpassad efter rikets lägenhet, välfärd och säkerhet, förbättrad och förökad, hvarom ett särskildt instrument upprättats med samma kraft som regeringsformen, hvilken af ständerna blifvit »adprobata et pro lege regni [»laga stadga»] acceptata»⁴⁾. Att uttrycket »lag och stadga» insattes i additamentet, emedan man ej kunde enas om det först föreslagna »fundamen-

¹⁾ WEXIONIUS [GYLDENSTOLPE] prisar i sina »*Politica præcepta*» regeringsformen såsom »gyllene»: »non minori jure ab aureis contentis, quam Germanorum ab appensa bulla, aurea dici meruit». [Disp. *De legibus et judiciis*, XIV].

²⁾ A, I, 45.

³⁾ Kristinas konungaförsäkran, sista punkten.

⁴⁾ C, III, 17. Han hänvisar till riksdagsbesluten 1633, 1634 och 1660 § 3, samt till additamentets indelning och § 19.

tallag»¹⁾, synes Loccenius sålunda icke haft sig bekant eller ock icke ansett innebära någon förändring i fråga om dess varaktighet.

När han 1673 ändtligen från trycket utgaf sin öfversikt öfver Sveriges statsrätt, *D*, hade han emellertid kommit på andra tankar rörande regeringsformen, ty nu upptogs den icke längre bland fundamentallagarne. Nu heter det i stället, sedan »*unio religiosa*», arfförening, försäkran och ed blifvit genomgångna: »*Præter hæc tenus enumeratas Leges Regni Fundamentales sunt etiam quædam Leges Publicæ, qualis est Forma Regiminis vel Ordinatio Imperii, Regerings Form Svetice*». Och sedan han i korthet redogjort för dess tillkomst 1634 och revision 1660, tillägger han, att den tillkommit för att regeringen skulle föras enligt densamma, därest konungen vore aflägsat och under längre tid frånvarande eller sjuk, likasom ock under hans minderårighet, samt hänvisar till stöd härför till §§ 19, 54, 58 och 59 m. fl. i regeringsformen²⁾. Detta är alltså anledningen, hvarför LOCCENIUS i *D* ändrat det här ifrågavarande kapitlets titel och nu öfver det samma skrivit: »*De legibus Regni Sveciæ fundamentalibus ac publicis*³⁾. Hvilken skillnaden skulle vara emellan en »*lex fundamentalis*» och en »*lex publica*», anger han emellertid icke⁴⁾.

För *innehållet* i regeringsformen ger han ingenstädes någon närmare redogörelse. Blott i *A* nämner han i största korthet, att den kunde uppdelas i 14 afdelningar, hvilka han söker karaktisera genom korta öfverskrifter.

Sist bland fundamentallagarne nämnas, såsom redan ofvan antyds, i *A*, *B* och *C Recessus regni*, det är ständernas beslut,

¹⁾ Jfr. V. THAM, *Bidrag till svenska riksdagarnes och regeringsformer- nas historia*, I, sid. 73, 80 ff., 103 ff.

²⁾ »*Eo autem fine constituta est, ut secundum eam regimen, in Regis remotiori ac longiori absentia, vel morbo, ut & in Regis minorennitate dirigeretur ac administraretur, ut est in artic. 19, 54, 58, 59 etc. Form. reg., et omnes R. Ordines, ut Lex publica, obligaret, d. Recess de A. 1634 art. 4*» [*D*, II, 18]. Han synes emellertid icke draga i tvifvelsmål, att regeringsformen kvarstode i gällande kraft äfven efter 1672, ty, så vidt jag förstår, måste han afse densamma med uttrycket »*tamen manente eodem ac præ- senti statu in suo vigore*». [*D*, II: 20].

³⁾ Jfr. ofvan sid. 177.

⁴⁾ Jfr. ock nedan sid. 194.

detta dock blott, för så vidt de omedelbart rörde statsskicket ¹⁾. Någon vidare utläggning förekommer icke; blott en hänvisning att han till desamma skulle återkomma i dissertationen »De comitiis». Detta sker också, ehuru mest med hänsyn till sakens formella sida: sättet för tillkomsten af ett riksdagsbeslut ²⁾. I fråga om kraften af ett sådant framhåller han därstädes, att det kunde ändras genom en följande riksdags beslut. I *D* upptagas dessa »Recessus Regni vel Decreta Comitiorum» bland de från fundamentallagarne skilda »Leges publicæ» ³⁾.

Beträffande *LOCENII* framställning af fundamentallagarne torde slutligen ock böra nämnas, att han i alla upplagorna äfven berör frågan, om sådana lagar kunna ändras eller icke. Uti *C* sker detta i en särskild »*Quæstio*», för öfrigt i själfva den förlöpande framställningen. Svaret blir, att de hade en karaktär af oföränderlighet ⁴⁾, och att deras ändrande icke kunde ske utan fara för staten; emellertid kunde ju intet uttänkas så väl och noga, att det icke med tiden kunde kräfvat ändring, och om något sådant inträffade i en stat, kunde äfven grundlagarne i samma mån få ändras, dock med ständernas samtycke ⁵⁾. I *D* framhåller emellertid *LOCENIUS* därjämte, att, äfven om tillägg eller förtydliganden vore nödiga, intet borde ändras i de ifrågavarande lagarnes väsen ⁶⁾; och han utvecklar, huru enligt hans åsikt icke håller

¹⁾ Denique Recessus Regni, (quatenus) reip. statum immediate concernunt et continent decreta ac conventiones Ordinum a R. M:te Reipub. nomine convocatorum, inter Leges publicas Regni quoque referuntur. *A*, I, 47.

²⁾ Därjämte redogöres för riksdagens sammansättning och verksamhet för öfrigt.

³⁾ Äfven i *A*, *B*, och *C* heter det, i specialredogörelsen, att de nu ifrågavarande riksdagsbesluten hörde till »leges publicæ». Så vidt jag kunnat finna, är emellertid i dessa manuskript ingenstädes någon motsättning angifven emellan detta uttryck och »leges fundamentales», och vid uppräknandet af fundamentallagarne i kapitlens början hafva, såsom ofvan nämnts, bland dem äfven inräknats »Recessus regni», för så vidt de rörde statsskicket. Jfr. ofvan sid. 182 ff.

⁴⁾ »Earum inviolabilis et æterna est autoritas». *R*, II, 25; *D*, II: 20.

⁵⁾ »Cum consensu et notitia populi» [*A*, I, 40]; »communi Ordinum consensu» [*B* och *D*]; »cum Regis voluntate Ordinumque consensu» [*C*].

⁶⁾ »Nihil de substantia Legum regni Fundamentalium et publicarum mutandum est, etiamsi ob justas et necessarias causas illis aliquid addi vel explicatius poni possit». *D*, II: 20.

detta skett vid de ändringar i fundamentallagarne, hvilka han såväl här som tidigare anför såsom exempel på dylika förändringar i Sverige, nämligen dels valrikets utbytande mot arfrike — ty äfven under medeltiden hade konungens söner haft företräde vid valet — dels 1650 års förbud mot härtigdömen — ty detta öfverensstämde med den i landslagen uttryckta principen om rikets enhet. Detsamma hade ock iakttagits och uttryckligen häfdats vid tillkomsten af 1660 års additament; trots den i *D* gjorda skillnaden emellan »leges fundamentales» och »leges publicas» likställer Loccenius dem nämligen med hänsyn till principiell oföränderlighet ¹⁾).

* * *

Hufvuddragen af JOHANNES LOCCENII lära om Sveriges »fundamentallagar» torde härmed vara angifna. Såsom synes är denna lära år 1673 icke i alla punkter densamma, som den var vid 1630-talets slut; den viktigaste skiljaktigheten är, att regeringsformen vid det senare tillfället icke mera inräknas bland fundamentallagarne. Att LOCCENIUS på detta sätt med tiden ändrade uppfattning behöfver dock, enligt min tanke, icke tydas så, som skulle hans första åsikt varit mindre väl grundad; det är nog snarare ett karaktäristiskt drag för nu ifrågavarande period, att dess uppfattning af de statsrättsliga spörsmålen växlar, så att 1630-talets män faktiskt kunde hålla en lag för fundamental, hvars rätt till detta namn på 1670-talet var långt mera omstridd.

Jämför man nu LOCCENII framställning rörande 1600-talets svenska grundlagar med hvad som däröfver uttalats af senare tidens författare, framträda, såsom synes, vissa skiljaktigheter, hvilka lätt framkalla spörsmålet, hvarest dåtidens faktiska uppfattning trognast blifvit återgifven. Så vidt jag förstår, kan den frågan icke på ett uttömmande sätt besvaras, utan ganska noggranna undersökningar i de källor, som kunna lämna upplysningar om den tidens statsrättsliga idéer, och hvilka jag redan ofvan

¹⁾ »Quum autem Leges publicæ ac Fundamentales regno Sveciæ pro immoto sint fundamento, earum inviolabilis et æterna autoritas est.» *D*, II, 20.

antydts. Jag är dock böjd att tro, att undersökningens resultat, åtminstone hvad 1600-talets första hälft angår, skall komma att i någon mån rubba den dominerande ställning, man stundom velat tillskrifva landslagens konungabalk; att denna visserligen skall få behålla en slags ärevördig hedersplats ungefär påminnande om den, som Magna Charta innehåft i det engelska författningslifvet, men att den faktiskt skall visa sig hafva varit gällande, icke öfver och bakom alla andra statsrättsliga akter, utan endast för så vidt uti sådana akter icke andra och nya bestämmelser voro gifna, demå nu hafva gått på sidan om eller i strid mot landslagens bokstafliga lydelse, hvilken som bekant vid dess tryckning 1609 fick, med ett par reservationer, kvarstå oförändrad¹⁾. Såsom nyss antydts, torde emellertid svaren också komma att något växla allt efter den tidpunkt, som göres till föremål för spörsmålet, och i följd däraf äfven undersökningarna böra riktas mot flere punkter...

Såsom *ett* bidrag till de samma är föreliggande uppsats afsedd att tjäna. De slutliga svaren må blifva de ena eller de andra, och LOCCENII uppfattning befinnas mer eller mindre beaktansvärd — den har dock synt mig vara af intresse ej minst på

¹⁾ Svaret skulle sålunda komma ganska nära den uppfattning, som HILDEBRAND [jfr. ofvan sid. 6 ff.] uttalat, dock med uteslutande af det i vissa uttryck förekommande starka betonandet af konungabalkens ställning såsom bestämmande.

Beträffande för öfrigt de reservationer rörande landslagens innehåll, som Carl IX vid dess tryckning lät insätta i sin stadfästelse, må i förbigående en anmärkning göras. Det plägar framhållas, att dessa reservationer gälde, den ena kyrkobalken, hvars användning i rättskipningen förbjöds, den andra ett utbytande af orden om att till konungariket Sverige konungen vore väljande och ej ärfvande mot de motsatta: ärfvande och ej väljande. Den första anmärkningen är riktig, den senare kan behöfva fullständigas. Uttrycken i Carl IX:s stadfästelse äro nämligen: »Desslikes ock, att de orden uti konungsbalken i det tredje kapitel, som så lyde: Nu är till konungariket Sverige konunger väljande och ej ärfvande etc. efter gjorde arfföreningar och riksens afsked således förändras: Till Sveriges rike är konunger ärfvande och ej väljande etc. *Så fjärran de försäkra Sveriges rikets ständer på alle deras privilegier, adelige och verdslige, efter som dem bör göra, och svarligt kan vara både för Gudi och mannom*» (kurs. af mig). Detta senare uttryck, som sammanbinder arfsprincipen med privilegiernas bekräftelse, synes mig vara af ett visst intresse för tidens statsrättsliga uppfattning. För öfrigt fanns i stadfästelsen äfven hänvisningar till dels Guds lag dels Rikets upprättade recesser och beslut..

grund af mannens personliga ställning såsom rätts- och statsvetenskaplig lärare för generationer af sin tids blifvande ämbetsmän och politici, samt med anledning af den förbindelse, hvilken han underhöll med sådana statsmän som Axel Oxenstierna, och det gillande, som från dennes sida skall hafva kommit hans statsrättsliga undervisning till del.

Hans uppfattning får icke heller betraktas såsom blott teorier utan praktisk betydelse, utan har uppenbarligen burit frukt. Huruvida det var hågkomster från hans undervisning, som på 1660 års senare riksdag framkallade rådets förslag att åt *regeringsformen* gifva benämningen »fundamentallag», lär väl icke låta sig bevisas, om det än förefaller sannolikt; förslaget kunde emellertid, som bekant, icke genomföras. Däremot har tydligen hans lära om *trosenheten* såsom en rikets fundamentallag trängt igenom. Ty hvarifrån skulle eljes regeringen hämtat tanken därpå, då den — såsom LOCCENIUS själf framhåller i *C* — i sitt bref af d. 15 Juli 1662 till ärkebiskopen, biskoparne, superintendenterna, konsistorierna och det meniga kleresiet i riket angående biskopens i Strängnäs Johannes Mathiæ synkretistiska böcker bland annat förklarade, att dennes förslag icke i allt öfverensstämde »med den lära och de kyrkoseder, som uti vårt kära fäderneslands församlingar äre genom en *Fundamental Stadga* antagne och härtilldags brukade vordne»?

Så vidt jag vet, är detta första gången i vårt land, som i en officiellt utfärdad handling uttrycket fundamental lag eller stadga användts såsom beteckning på en viss för medborgarne lagligen förbindande ordning. Termen hade därmed vunnit burskap i den offentliga stilen¹⁾, och samma eller liknande uttryck blefvo också

¹⁾ Om ett par exempel på termens användning kort därefter åren 1664 och 1672, se ERNST RÖNNBLAD, *Formerna för grundlagsfrågors behandling i svenska riksdagen 1809—1866*, Upsala 1898, sid. 4. Den begagnades i offentliga handlingar vid 1664 års riksdag ganska flitigt [STIERNMAN, a. a., II: 1419—1422, 1426, 1430, 1432—1434, 1437] och hade redan 1662 äfven användts i Malmö recess [STIERNMAN, a. a., II: 1412]. Det är emellertid i dessa fall merendels fråga om en användning af termen i ganska generell bemärkelse — beslut eller handlingar sägas vara stridande mot eller enligt med riksens fundamentallag — utan angifvande af att någon viss lag eller något visst beslut vore fundamentala; ridderskapet och adeln förklarade dock 1664, att däräs privilegier, såsom grundande sig på riksens fundamentallag och stadgar samt konungarnes ed och försäkringar borde »så vida aktas för ett förnämt stycke af riksens fundamentallag».

fortfarande använda just på samma område för att beteckna trosenheten. Sålunda skedde detta — såsom LOCCENIUS själf påpekar i *D* — snart både i religionsplakatet af d. 19 Mars 1667, i hvars femte paragraf beträffande den fria religionsöfning, som tillstaddes de främmande sändebuden i riket, dessa ålades att hålla och efterleva de villkor, som i Carl X Gustafs religionsstadga blifvit dem kungjorda »och af vårt rikets *fundamental constitutioner, lag och stadgar* påminte äre», och, hvad mera var, i en för statsrätten så viktig handling som Carl XI:s konungaförsäkran af d. 18 Dec. 1672, hvars första paragraf talar om den »kristelige evangeliske religionen, grundad i de profetiske och apostoliske skrifter, förklarad i den augsburgiske bekännelsen, och sedan år 1593 uti Upsala möte af alle rikens ständer upprepad, samtyckt och vedertagen, till hvilken efter konung Gustafs den förstes slutne arfförening med riket alle dess successorer Sveriges konungar såsom till en *fundamental lag* bebundne äre». Samma mening kvarstod sedan nästan oförändrad i konungaförsäkringarna till och med den, som Gustaf III aflade d. 4 Mars 1772.

LOCCENIUS fick sålunda rätt i att »*unio religiosa*» var en rikets fundamentallag. Det lider nog icke häller något tvifvel, att det är hans lära som på nu berörda väg infört grundlagsbegreppet i Sveriges offentliga rätt.

Strödda meddelanden.

En internationell förening för arbetareskyddslagstiftning. I de flesta af Europas stater har man sökt att genom därtill ägnade lagar bringa till stånd ett verksamt arbetareskydd. Emellertid vålla de internationella skiljaktigheterna i detta stycke betänkliga olägenheter. I stater med långtgående arbetareskydd blir industriens ställning i konkurrenskampen ofantligt mera ogynnsam än i andra länder. Så har då tanken legat nära att söka nå fram till en internationell utjämning af arbetsvillkoren. Försök att genom statsfördrag komma åstad mellanfolkliga öfverenskommelser med afseende på arbetareskyddet ha visat sig resultatlösa. De privata sträfvandena hafva därför gripit sig saken an. För dem har den enda möjliga lösningen af frågan om det internationella arbetareskyddet synts mynna därpå ut, att söka förbättra lagstiftningen i de enskilda länderna för att så småningom bringa de bestående lagarna till lika hög fullkomning och därigenom till största möjliga öfverensstämmelse. Ur denna tankegång ha framgått de bemödanen, som konsoliderat sig i *Internationale Vereinigung für gesetzlichen Arbeiterschutz*. Såsom vi nedan skola påvisa, är bildandet af nationella filialer en af de viktigaste häfstängerna för realiserandet af denna förenings program. Jämväl till utgifvaren af denna tidskrift har af rörelsens ledare ställts en anmaning att träda i spetsen för bildandet af en svensk sektion, och vilja vi därför lämna en kort redogörelse för detta internationella sällskaps uppkomsthistoria, dess syften och utveckling.

Förhistorien går i yttersta hand tillbaka ända till den internationella konferensen i Berlin 1890. Men först i Brüssel 1897 beslöt sig ett antal socialpolitici från olika länder att allvarligen taga itu med förslaget att upprätta en internationell förening för arbetareskyddslagstiftning. Kort förut hade en mellanfolklig arbetarekongress i Zürich fattat samma beslut. Ur båda dessa rötter sköt så

upp kongressen i Paris i slutet af Juli 1900, som förverkligade planen. Man beslöt att bilda en internationell förening med säte i Schweiz. Till staden Basel har omsider dess centrum förlagts, och ledaren för dess verkställande byrå är professor d:r STEPHAN BAUER därstädes. Som nödig tid måste lämnas för uppkomsten af nationella filialer, hvilka genom delegerade skola bilda den stora sammanslutningens styrande utskott, kommer det slutgiltiga konstituerandet af föreningen och dess ledning att äga rum först i september detta år.

Internationale Vereinigung f. gesetzlichen Arbeiterschutz vill vara ett föreningsband för alla de personer i olika länder, hvilka beakta skyddslagstiftning för arbetarne som en nödvändighet. För att tjäna sitt syfte har föreningen upprättat ett i dess stadgar föreskrifvet internationellt *Arbeitsamt* i Basel. Denna byrå, som den första maj i år började sin verksamhet, är centralpunkten för sällskapets arbete. Till dess uppgifter hör att lämna *upplysningar* i alla frågor rörande arbetareskyddet, och detta såväl åt enskilda personer som åt regeringarna. En del af de senare har redan satt sig i rapport med byrån. Vidare skall institutionen för att erhålla en tillförlitlig bild af arbetareskyddslagstiftningens närvarande status redigera och utgifva en *socialpolitisk lagsamling*, innehållande alla rättsliga bestämmelser, som ha hithörande arbetareförhållanden till föremål. Till texternas fullständigande bifogas de respektiva lagarnas förhistoria, karakteristik af deras verkningar, prejudikat o. s. v. Härigenom vill byrån gifva lagstiftarne en ledning för fortsatt socialt utvecklingsarbete. Med företeelserna på detta område vill föreningen dessutom hålla sina medlemmar och andra intresserade à jour genom en periodiskt utkommande *socialpolitisk bulletin* och genom en större *årspublikation*. Såsom den internationella arbetarbyråns tredje uppgift angifves att till den praktiska socialpolitikens tjänst samla det nödvändiga beskrifvande och statistiska materialet. I detta syfte vill den på grundvalen af yrkesinspektörernas berättelser utarbета omfattande *skildringar* af hithörande arbetareförhållanden i olika länder, äfvensom bearbeta de särskilda staternas arbetsstatistiska publikationer efter enhetliga synpunkter och enhetlig metod till en *internationell arbetsstatistik*.

Kongresser skola årligen sammankallas för öfverläggning och beslut öfver alla inom föreningens verksamhetsområde fallande frågor. Föreningens ledning tillhör en stor komité af representanter från de länder, som räkna minst femtio medlemmar eller där en filial bildats. De löpande ärendena handhafvas af en mindre ur komiténs krets vald byrå. Den senare har bl. a. att inom alla länder sätta sig i förbindelse med specialister och lämpliga personer, hvilka äro villiga att lämna upplysningar öfver arbetarelagarna och deras tillämpning. Dessa blifva föreningens *korrespondenter* och utföra ett viktigt arbete i dess tjänst.

Som ofvan nämndes, är bildandet af *nationella filialer* eller *sektioner* ett lifsvillkor för idéens förverkligande. Enligt föreningens stad-

gar kan en dylik bildas, såsnart därom enat sig minst femtio medlemmar, och till föreningens kassa erlägges ett minimibidrag af 1,000 francs. (720 kronor). Den väljer representanter till den internationella komitén, minst sex, högst tio. Antalet af dessa liksom den mängd af föreningens publikationer, på hvilken sektionen kan göra anspråk, rättar sig efter dess årsbidrag. Sektionsstatuterna måste gillas af den ledande komitén. Dock är ingalunda meningen, att filialerna skola bindas i sin verksamhet genom någon inblandning eller dirigering från den internationella centralstyrelsens sida. Tvärtom böra de inrätta sig efter de respektiva landens särskilda förhållanden och låta sitt arbete bestämmas af de kraf, som där råda. Det blir sålunda en dubbel uppgift, som ter sig för en nationell sektion: å ena sidan att i alla afseenden understödja den internationella föreningens sträfvanden, å andra sidan och i synnerhet att direkt arbeta på skyddslagstiftningens framsteg i det egna landet. Det är naturligtvis också möjligt, att en förening i och för en hufvuddel af sina syften kan vara en filial af den internationella sammanslutningen, ehuru dess eget program upptager flera sociala mål att sträfvä för än endast arbetareskyddet. Den i år stiftade tyska filialen, *Gesellschaft für soziale Reform*, grundad den 6 januari under presidium af friherre v. BERLEPSCH, f. d. statsminister, afser sålunda såsom nationell sektion af den internationella föreningen för arbetareskydd den fortgående utvecklingen af den tyska lagstiftningen härutinnan. Men dessutom vill den genom upplysningsarbete i ord och skrift befordra den sociala reformen i Tyskland på lönarbetarefrågans område i dess helhet. Såsom ett andra hufvudmoment i denna fråga räknar den sålunda främjandet af arbetarnes sträfvanden att genom sina organisationer förbättra sitt läge.

Gesellschaft f. soziale Reform bygger således på betydligt bredare grundval än den stora föreningen. Sitt mål söker denna tyska, praktiskt-politiska agitationsförening uppnå genom bildande af ortsgrupper, föranstaltande af föredrag och kurser med undervisande innehåll, utdelning af flygblad, broschyrer o. d., afsändande af petitioner till regeringarna, lagstiftande korporationer och förvaltningsmyndigheter etc., samt genom afhållande af kongresser. Dess ledande stora utskott har redan haft åtskilliga tyska social-politiska frågor under behandling samt beträffande dessa dels fattat resolutioner, dels beslutat en petition till regering och riksdag angående kvinnornas rätt att deltaga i politiska föreningar och särskildt i sällskapet själf.

Äfven i andra land hafva filialer till den internationella föreningen för arbetareskydd blifvit bildade. Så i Schweiz, Frankrike, Belgien, Nederländerna och Österrike. Liksom den tyska vilja de hvar och en i sitt land vara ett föreningsband för de socialt intresserade, på samma sätt som den internationella sammanslutningen vill så vara för de reformsträfvande i alla länder. Samtliga sträfvä de sålunda att öfva inflytande på den allmänna opinionen till social

förståelse och därigenom medelbart, såväl som på andra sätt omedelbart, påverka lagstiftningens, förvaltningens och rättskipningens faktorer.

Med afseende på tillslutningen af medlemmar har den tyska filialföreningen, *Gesellsch. f. soz. Reform* *), vunnit lifligt deltagande från alla håll, utom från de *extremaste* riktningarna såväl åt höger som åt vänster. De åt höger, därför att de öfverhufvudtaget ej vilja veta af någon social reform, de åt vänster, de socialdemokratiska arbetarne, därför att de tyvärr principiellt vägra att samarbeta med de borgerliga partierna. Alla icke-socialdemokratiska arbetareförbund i Tyskland hafva däremot låtit upptaga sig såsom medlemmar i *Ges. f. soz. Reform*. I Frankrike, Belgien och Nederländerna hafva socialisterna i mötsäts till sina tyska meningsfränder räckt handen till samarbete. I Belgiens styrande utskott sitta sålunda 33 klerikale, 18 liberale och 15 socialister. Det har också varit en af rörelsens grundtankar att sammanföra personer af *alla* partier och samhällsställningar till gemensamt socialt arbete.

Bland de medel, genom hvilka de nationella sektionerna af den internationella föreningen för arbetareskydd söka realisera sina syften, ställes i främsta rummet grundandet af *lokala filialföreningar*, hvilket ju är en konsekvent utveckling af hela idéen. I Tyskland ha också redan icke så få dylika, särskildt i de större städerna, blifvit igångsatta. Deras uppgift är naturligtvis att utgöra verksamma, förberedande och understödjande, organ för den nationella moderföreningen, till hvars ledande utskott de skola sända sina representanter. Men för dessa lokala grupper uppväxer äfven en annan viktig mission att fylla. Kommunalförvaltningarna få nu för tiden i allt vidsträcktare omfång att syssla med socialpolitiska problem och ikläda sig därmed i dubbel måtto alla de plikter, som åligger den privata arbetsgifvaren gentemot hans arbetare. För hela den lokala förvaltningens fyllande med socialpolitisk anda och för dennas inflytande vid de enskilda åtgärderna skulle helt visst, menar man, en sådan sammanslutning af samtliga på en ort befintliga i detta afseende intresserade och verksamma personer blifva af synnerligen välgörande betydelse. Genom att i sig förena de mest skilda politiska och religiösa riktningar, män af alla klasser och yrken, till gemensamt socialt arbete skulle hvarje ortsgrupp därjämte blifva ett verktyg för den sociala freden i sin stad. Naturligtvis måste de lokala filialerna vara fullt själfständiga i sina göranden och låtanden. Korresponderande sekreterare förmedla rapporten mellan den nationella föreningen och dess medlemmar samt lokalfilialerna.

Den internationella föreningen för arbetareskydd i sin konsekventa utveckling vill sålunda samla de splittrade krafterna på

*) Om denna såväl som om *Internationale Ver. f. Arb.-Schutz* föreliggande regelbundet underrättelser i nästan hvarje nummer af den i Berlin utkommande veckotidskriften *Soziale Praxis*, utgifven af prof. E. FRANCKE, generalsekreterare för *Ges. f. Soz. Ref.*

socialreformens område och i stället för de isolerade sträfvandena sätta ett enhetligt, planmässigt, målmedvetet och därför löftesrikt arbete. Utom de filialer, som redan bildats i Schweiz, Tyskland, Frankrike, Nederländerna, Belgien och Österrike, förberedas andra i Italien och Ungarn. Såsom redan nämnt är, har utgifvaren af Statsvetenskaplig Tidskrift blifvit anmodad att grunda jämväl en svensk sektion, omfattande statsmän, lärde, yrkesinspektörer, politici o. s. v. af *alla* socialreformvänliga riktningar.

En nationell filialförening kan konstitueras sig på olika sätt. Antingen kan den begränsa sig till att i likhet med t. ex. *Association nationale française pour la protection légale des travailleurs* sätta arbetareskyddslagstiftningen som sitt enda mål. Eller också kan den ställa sin uppgift på bredare basis och således i öfverensstämmelse med den tyska filialföreningen upptaga på sitt program socialreform öfverhufvudtaget, hvartill det legala arbetareskyddet visserligen skulle höra som en väsentlig integrerande del, men hvari också skulle inbegripas befordran af arbetarnes själfhjälpssträfvanden, folkkupplysningsarbetet o. s. v. Att i vårt stora främland stöd åt arbetareorganisationerna upptagits som ett särskildt pointeradt moment, har väl sin orsak väsentligen däri, att dessa föreningar i Tyskland sakna lagligt erkännande och öfverhufvud på ett ofta småaktigt sätt chikaneras af myndigheterna, samt att i Tyskland flera associationer af annan färg än den socialdemokratiska förekomma äfvensom en stark kooperativ rörelse. — Likaså kan en dylik förening bildas med eller utan lokala förgreningar, ehuru det fulla förverkligandet af dess idé synes fordra sådana om ej genast, så dock efter hand. Af sina medlemmar måste föreningen naturligtvis uppbära årsafgifter, bland annat för att betala det af *Internationale Vereinigung* fordrade bidraget af 1,000 frcs årligen. Å andra sidan har den att i gengäld påräkna ett visst antal utaf Baseler-byråns alla publikationer, liksom dess medlemmar äga rätt att å samma byrå afgiftsfritt undfå alla äskade upplysningar och anvisningar på skyddslagstiftningens gebit.

Att tanken på bildandet af en filialförening i vårt land af den internationella föreningen för arbetareskydd i och för sig är beaktansvärd, torde icke kunna förnekas. Socialt intresse lever utan allt tvifvel hos oss som i andra land. Men det bör icke fördöljas, att jämväl svårigheter af icke oväsentlig betydelse äro att taga i betraktande, ifall man ville söka få den omtalade sammanlutningen i gång. Oafsedt sociala egendomligheter i Sverige — särskildt obefintligheten af ett flertal verkligt stora industricentra såsom lokala härdar — äro nämligen en del nödiga förutsättningar icke till finnandes i vårt land. Tyskland har sina många universitetsprofessorer, som drifva socialpolitiskt studium och lärareverksamhet med samma föremål. Vi sakna nästan fullständigt lärostolar i samhällsvetenskap, hvilka kunnat blifva medelpunkter för spridande af socialt intresse men framför allt socialt vetande. Af samma grund äga vi ej heller i Sverige någon förening liknande den tyska

Verein für Sozialpolitik, hvilken under en snart trettioårig verksamhet utfört ett stort banbrytande teoretiskt-vetenskapligt arbete och därigenom förberedt marken för en socialpolitisk organisation med praktiska syften såsom den här ifrågasatta. Då sålunda det andliga underlaget hos oss icke är så fullbildadt, som man skulle önska, vore det kanske fara värdt att en förening, som dock i första hand hade att verka direkt för sociala reformer i eget land, komme att bestå öfvervägande af passiva medlemmar, ehuru den just hade stort behof af många aktiva. Hvad det gäller, är att konstituera en hela landet omfattande förening af alldeles ny art här i Sverige, utan några föregångare. Fråga är, om de nödiga elementen till en sådan finnas för handen.

Ingen sak bör ju emellertid lämnas obeaktad, och framför allt icke en god. Vi hafva därför redogjort för denna tanke om en stor mellanfolklig socialpolitisk sammanslutning för att åtminstone väcka frågan till lifs och föranleda uttalanden inom pressen, som kunna tjäna till vägledning för omdömet om tankens utförbarhet för närvarande i vårt land.

Rysslands omdaning. Af den amerikanska *Journal of commerce* sammanställas i en uppsats en del intressanta statistiska data om vår väldiga östra granne, hvilka lägga i dagen en utveckling till allt större likhet med västra Europas befolkningsförhållanden. Under århundraden var det ryska väldet endast en ofantlig samling af byar. Stadslifvet kunde icke utvecklas i ett land, där konsumenterna voro så kringspridda, så aflägsna från produktionscentra, att man måste tillverka lifsförnödenheterna på ort och ställe, nästan i hvarje by. Under de femtio senaste åren hafva dessa förhållanden med rask fart förändrats, och för hvarje dag, som går, minskas skillnaden i folktäthet mellan västra Europa och Ryssland. Det är sannt, att den sista beräkningen visar för europeiska Ryssland endast 21 invånare på kvadratkilometer, under det att Frankrike har 72, Tyskland 101, Storbritannien och Irland 131, Belgien 226 inv. på kv.-km. Men i det ryska medeltalet äro inbegripna ofantliga landsträckor i norr och söder, hvilka äro och skola förblifva ödemarker. I de beboeliga områdena finner man ett vida högre genomsnittstal: 73 i Moskovien, 74 i Polen och ungefär 78 i Dnjeprbäckenet. År 1851 räknade man på en totalbefolkning af 69 mill. invånare endast 3,482,000 i städer lefvande ryssar. År 1897 bodde af en totalbefolkning på 129 mill. icke mindre än 16,785,212 i städer. Med andra ord: på 46 år hade stadsbefolkningens relativa styrka vuxit från 7,8 till 13 %. På trettio år — från 1867 till 1897 — steg St. Petersburgs invånareantal från 539,471 till 1,267,023, Moskvas från 351,609 till 1,035,664, Warschaws från 180,657 till 638,208 och Odessas från 118,970 till 405,041. Mindre städer hafva utvecklat sig med en i

sanning amerikansk hastighet. Så har folkmängdssiffran under samma tid höjt sig: för Lodz från 32,437 till 315,209, för Riga från 77,468 till 282,943 och för Kiev från 68,429 till 247,432. Än mera öfverraskande är tillväxten af Jekaterinoslav, som har stigit från 19,908 invånare 1868 till 121,216 år 1897, och af Baku, som under samma period höjt sig från ett folkmängdssiffra af 13,992 till en sådan af 112,253.

Med fabrikernas utveckling i Ryssland har, såsom de nyss citerade siffrorna antyda, en medelklass bildat sig, som hvarken hör till bönderna eller adeln, och som Ryssland ända hittills saknat. På samma gång har bonden omdanat sig i städerna till handverkare och har såsom sådan högre anspråk på lifvet och ett mindre förslöadt sinne. Rysslands folkmängd är för närvarande åtminstone 135 millioner, då den väl ökats sedan 1897 i proportionen 2 millioner om året. År 1910 — beräknar en entusiastisk kommentator af dessa siffror — skall ryska folket ha uppnått ett antal af 150 mill. invånare; mellan 1930 och 1940 200 millioner; vid tjugonde århundradets slut skall det efter all sannolikhet räkna 300 millioner. En slutlig verkan af denna utveckling är Rysslands ekonomiska, sociala och politiska omdaning.

Om de krafter, som skola åstadkomma denna redan på god väg varande transformering, med stränghet hållas tillbaka, är det ganska sannolikt, att hela byggnaden löper stor fara att störta samman. Ryssland kan icke på samma gång följa det västerländska framåtskridandet och bevara en despotisk autokratis tillvägagångssätt. Undervisningen, ehuru utportionerad med njugethet, skall utveckla en vana att tänka och handla, med hvilken den österländska styrelsetypen icke kan existera sida vid sida. För den officiella ryska uppfattningen af fäderneslandets framtida bestämmelse kan emellertid Rysslands enhet, som nu är personifierad i tsaren, icke finna något annat uttryck, sådant som ett parlament eller en kongress. Ty med dylika institutioner skulle följa ett politiskt slafveri, icke blott för de folkslag, som stå på en lägre grad af civilisation, utan äfven för massan af de ryska bönderna. All den frihet, som är möjlig inom gränserna för det högsta ryska idealets förverkligande i tsärdömet, vill man gifva utrymme åt. Majoriteten af landets bildade klass har en annan uppfattning än den officiella världen. Ända tills denna allvarliga söndring löses på ett tillfredsställande sätt, skall den mest hotade af troner vara hans kejsersliga majestät tsarens. *Red.*

Innehåll:

- N. C. Frederiksen**, Om Förenta Staternas penningomsättning med Europa och inom landet själf, med särskild hänsyn till bankernas sedelutgifning.
- Sam. Clason**, Studier i 1600-talets svenska statsrätt. II.
- Strödda meddelanden.**
-

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von JULIUS WOLF.

1901:

- H. 3. *Aufsätze*: H. SCHURTZ, Das Bazarwesen als Wirtschaftsform. — A. BUCHENBERGER, Die deutsche Besteuerung des 19 Jahrhunderts. — FR. PRINZING, Die eheliche Fruchtbarkeit in Deutschland. 3. — *Socialpolitik*: G. VON ROHDEN, Von der socialen Bedeutung des preussischen Fürsorgeerziehungsgesetzes. — *Miscellen*. — *Buchbesprechungen*.

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utgifven af Letterstedtska Föreningen. Stockholm 1901: h. 2—3.

Statsökonomisk Tidsskrift, udg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. Kristiania 1900: h. 4.

Ekonomiska Samfundet i Finland. Föredrag och Förhandlingar. Första bandet, omf. h. 1—5.

Försäkringsföreningens Tidskrift. Stockholm 1901: h. 3.

Kyrklig Tidskrift. Utg. af O. QUENSEL och HJ. DANELL. Uppsala 1901: h. 2—5.

Social Tidskrift. Stockholm 1901: h. 4—5.

Kommerskollegii berättelse om fabriker och handverk år 1899. Stockholm 1901.

Nationalökonomisk Tidsskrift, udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse.

Red. ALEXIS PETERSEN-STUDNITZ. Köpenhamn 1901: h. 2.

Undersökning af Den Mekaniska Verkstadsindustrien i Sverige, på uppdrag af Kongl. Kommerskollegium och under dess öfverinseende verkställd af HENNING ELMQVIST. Stockholm 1901.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE 

 Malmö 

Fonder öfver 20,000,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

